

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

Львівський псевдо-собор 1946 р.: історичні обставини та сучасні оцінки

Студента 1 курсу ОР магістр,
групи СОІ-1м

Гояна Ярослава Васильовича

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

**Дрогомирецька Людмила
Романівна**

Національна

шкала: _____

Університетська шкала:

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Івано-Франківськ

2023

Анотація

Гоян Я.В. Львівський псевдо-собор 1946 року: історичні обставини та сучасні оцінки. Івано-Франківськ, 2023.

Робота глибоко аналізує процес та обставини створення Львівського псевдо-собору у 1946 році. Зосереджуючись на історичних документах, архівних матеріалах та періодичній пресі, дослідження висвітлює політичний, соціокультурний та релігійний контекст формування цього феномену.

В роботі надається обширний аналіз сучасних оцінок Львівського псевдо-собору, охоплюючи різноманітні погляди вчених і громадськості. Автор розглядає вплив цієї історичної події на розвиток релігійних та культурних процесів, а також висвітлює роль псевдо-собору в сучасному сприйнятті історії та формуванні національної ідентичності.

Ключові слова: Львівський псевдо-собор, релігійна політика, церковні події, сучасні оцінки, національна ідентичність, політичні аспекти, культурний вплив.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження.....	7
1.1. Стан вивчення проблеми в історичній літературі	7
1.2. Джерельна база дослідження	18
Розділ 2. Ліквідація Української греко-католицької церкви як складова антирелігійної політики Радянського Союзу у 1939-1944 рр.	22
2.1. УГКЦ в період радянзації західних областей Української РСР у 1939-1941 рр.	22
2.2. Посилення тиску влади на УГКЦ у 1944-1946 рр.	29
Розділ 3. Львівський псевдособор 1946 року як результат антиунійної радянської політики.....	37
3.1. Передумови та організаційна підготовка до проведення псевдо-собору ...	37
3.2. Проведення Львівського псевдо-собору та його наслідки для УГКЦ.....	42
Розділ 4. Проблемне навчання на уроках історії України у школі (на прикладі вивчення теми «Львівський псевдо-собор 1946 р. Ліквідація УГКЦ у 1946 -1949 рр.»)	49
Висновки.....	56
Список використаних джерел	58
Додатки	64

ВСТУП

Актуальність. Події та наслідки так званого «Львівського собору 1946 року» в контексті антирелігійної каральної спрямованості влади щодо церковної організації, яка відома як УГКЦ, є достатньо відомими та ґрунтовно дослідженими. Але дискусійними та актуальними для вивчення залишаються питання легітимності його підготовки, проведення та впровадження рішень «собору» у розрізі тогочасного католицького і православного церковного права. Представниками РПЦ Львівський собор 1946 р. названий «зібранням представників греко-католицького духовенства». Звідси витікає необхідність уточнення питань щодо законності його створення, існування механізму скликання та визначення меж його компетенції. А звідси впливають наступні дискусійні моменти: статус «Ініціативної групи», змісту заяви священників щодо включення до цього об'єднання, щодо статусу і повноважень учасників «собору», легітимності прийнятих ними рішень про «самоліквідацію» власної помісної Церкви та її «об'єднання» з іншою Церквою з огляду на норми, які діяли на той час в УГКЦ. Не менш важливими є також розгляд питання щодо участі у греко-католицькому «соборі» тих священників, що на момент його проведення були вже православними, а двоє з них навіть отримали російські православні єпископські свячення.

Мета: систематичний аналіз джерел та історіографії, котрі мають зв'язок з цією проблематики. Цей аналіз спрямований на виявлення різноманітних історичних фактів, вивчення різних поглядів та інтерпретацій, пов'язаних з цією подією, а також на виявлення можливих прогалів, суперечностей та проблем, що можуть бути в попередніх дослідженнях. Шляхом аналізу джерел та історіографії ми маємо можливість поглибити наше розуміння цього питання, оцінити різні підходи та погляди істориків, а також виявити потенційні протиріччя та прогалини, які можуть бути наявними в сучасних дослідженнях. Це сприятиме формуванню повнішого та об'єктивнішого уявлення про цю подію та її наслідки.

Предмет: собор, проведений у Львові 1946 року.

Об'єкт: особливості організації та перебігу псевдо-собору 1946 року, його наслідки.

Територіальні та хронологічні межі: робота зосереджена на періоді 1944-1946 рр., з виходом на них через представлення репресивних заходів радянського керівництва з приводу греко-католицької церковної спільноти під час першого захоплення 1939-1941рр., а також у викладі оцінок Львівського псевдо-собору після його проведення і аж до сьогодення.

Географічні межі: охоплено територію історичних єпархій: Львівської, Станіславівської та частини Перемишлянської, які в повоєнний період опинилися в складі Радянського Союзу.

Мета дослідження передбачає виконання наступних **завдань**:

1. Провести огляд та аналіз офіційних документів, архівних матеріалів та інших джерел, пов'язаних із собором.
2. Дослідити свідчення осіб, які були присутніми або брали участь у події, а також журналістські матеріали, що стосуються цієї події.
3. Проаналізувати історичну літературу, присвячену Львівському псевдо-собору, зокрема дослідження та публікації, що розглядають цю подію.
4. Виявити різні підходи та інтерпретації, запропоновані в історіографію.
5. Встановити проблеми, суперечності та прогалини, які можуть бути наявними в дослідженнях цієї події.
6. Сформулювати висновки, узагальнення та власну позицію на основі проведеного аналізу з наявної інформації в роботі.

Методологія дослідження: методологічною основою даної роботи є принцип історизму, об'єктивності та систематизації. У дослідженні використанні загальнонаукові методи (аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації) та спеціальні історичні методи (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-генетичний).

Історіографія роботи. Для роботи будуть використані різноманітні джерела, а саме такі: офіційні документи, свідчення очевидців, журналістські матеріали та наукові дослідження.

Наукова новизна полягає у спробі надання комплексної відповіді на означені вище питання з метою нового переосмислення легітимності проведення та правочинності рішень неправдивого собору 1946 року, з використанням нових джерел, що стали доступними завдяки розсекреченню фондів радянських органів безпеки, а також найновіших історичних, політологічних, релігієзнавчих напрацювань та богословсько-еклезіологічних та церковно-правових підходів до вивчення релігійного життя в умовах панування тоталітарного радянського режиму.

Практичне та теоретичне значення. Вивчення дослідження має практичне значення для розуміння релігійних переслідувань під час радянського періоду. Аналіз джерел та історіографії допоможе встановити фактори, що спричинили подію та проаналізувати її наслідки, які привели до рішень собору: втрату автокефалії УГКЦ та розкол в церковних структурах. Розуміння історичного контексту подій 1946 р. має важливе значення для сучасного сприйняття взаємодії між релігією та державою. **Теоретичне значення** полягає в вивченні події 1946 року в контексті історіографії, що дозволить оцінити роль та вплив історичних джерел на формування інтерпретацій подій. Аналіз різних історичних підходів та тлумачень до псевдособору допоможе зрозуміти суперечливість та складність історичного дослідження.

Оригінальність праці полягає у її меті надати не лише уявлення про історичні передумови, хід і результат організованого у 1946 році «собору», але й акцентувати увагу саме на державно-правовому та церковно-канонічному розрізах процесу зміни юрисдикційної та конфесійної ролей греко-католиків Галичини.

Структура роботи. Складається зі наступних елементів: 3 розділів (6-ти підрозділів), висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1 СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан вивчення проблеми в історичній літературі

Питання вивчення Львівського собору та його історичне значення було наріжним каменем для не одного покоління істориків. До видатних дослідників цього питання належить А. Великий. Необхідно відзначити, що від 1946 р. його праця «З літопису християнської України. Церковно-історичні реколекції з Ватикану» стала серед вітчизняної еміграції серйозним науковим доробком. Березневі події 1946 р. він не вважав закінченням псевдособору, а радше завершенням першого етапу насильницької антирелігійної політики. У ці дні, стверджував вчений, відбулося затвердження правової бази щодо анулювання Берестейських пунктів від 1596 р., які були подані для попереднього обговорення Московському Патріархові Олексієві, Константинопольському Патріархові, Й. Сталіну, а також Голові ЦК КП(б)У. Історик також відзначав, що особою, підписом якої візувалася резолюція «собору» – була постать Г. Костельника. Власне про нього А. Великий писав, як про того, хто у квітні 1946 р. очолив делегацію до Москви для представлення її вищому керівництву Радянської держави. Цікавим є і той факт, що дослідник схильний вважати саме Г. Костельника тим, хто справді прибув до Москви все ж таки сам, і наодинці зустрічався з патріархом Олексієм. Лише 7 квітня, вважав А. Великий, до столиці СРСР прибули його колеги – священники А. Пельвецький та М. Мельник, які 8 квітня були на аудієнції Г. Карпова. Дослідник не говорить про жодні договори, які б могли бути додатково підписані у ці дні між новоприєднаними та урядом держави чи з Курією РПЦ. Дослідник називає цю поїздку «чолобитною», і зазначає, що вона тривала до 9 квітня [22, с. 271].

Крім цього, у своєму дослідженні А. Великий піддав сумніву статистику що стосувалась греко-католицьких священників, які напередодні та у дні проведення псевдособору переходили до православ'я. За словами історика, йшлося про 532 особи зі Львова, 203 – з Перемишля і 227 – зі Станіслава. Проте для А. Великого ці показники є відносними. Він не виключав того факту,

що в умовах жорсткого переслідування і релігійно-політичного хаосу окремі священники могли репрезентувати себе прихильниками РПЦ. Однак, відзначав вчений, «все це пояснює відступництво, як зміну політичного ладу, а не релігійної віри» [22, с. 271 – 272].

Варто відзначити напрацювання А. Пекаря «Нарис історії Церкви Закарпаття». Подібно до його колеги А. Великого, науковець не спростовує думки про один із способів ліквідації Мукачівської єпархії через вбивство її єпископа Т. Ромжі. Та загалом, історик пролив світло на відмінності між ліквідацією церкви в Галичині й на Закарпатті. Передусім він відзначив, що труднощі навколо діяльності УГКЦ в Закарпатті уряд пов'язував із неефективним проведенням ідеологічної кампанії в церковному середовищі регіону. Тому, на його думку, у 1946 р. для виправлення ситуації було залучено політично заангажованого єпископа Макарія (22 лютого 1949 р.), який прийшов на зміну єпископу Нестору. Автор називає його відомою особою в церковних і політичних колах, оскільки у 1946 р. він був модератором «Ініціативної групи» в Галичині. Ось яку оцінку дав його діяльності А. Пекар: «Макарій приказав розв'язати всі єпархіальні інститути, позамикати всі греко-католицькі церкви й заборонив з'єднаним священникам відправляти богослужіння. Ці безпощадні заходи він оправдовував тим, що греко-католицька Церква не була зареєстрована державою, й тому вона була нелегальною» [35, с. 168]. Таким чином, вважав дослідник, загострення релігійної ситуації призвели до того, що 28 серпня 1949 р., на свято Успіння Богородиці, на офіційному рівні Ужгородська унія 1646 р. була скасована, тобто юридично заборонено функціонування УГКЦ в Закарпатській обл. [35, с. 169].

Нова історіографічна парадигма, яка почала закладатися у вітчизняній історичній науці, відкрила перед істориками можливість у ширшому контексті побачити характер Львівського псевдособору. Саме у цей період з'являється праця В. Іванишина. Вчений один із перших на пострадянському науковому просторі стає в опозицію політично-заангажованій радянській історіографії, спростовуючи низку існуючих міфів, котрі мають місце із усуненням УГКЦ з

суспільної арени. Зокрема, виділяємо статтю Г. Рожнова «Це ми, господи!» у журналі «Огоньок» 1989 р., вважаючи її першою, в якій у науково-публіцистичному стилі було представлено юридичну невідповідність підготовки і проведення псевдособору у Львові. В. Іванишин зазначав: «У статті ґрунтовно розкривався неканонічний і ворожий народів характер цього собору» [25, с. 51].

На підставі викладеного Г. Рожновим матеріалу В. Іванишин спростував два псевдофакти Львівського «собору», які в радянській історіографії перетворили на аксіому. По-перше, УГКЦ було розгромлено у 1946 р. На думку вченого, «це сталося ще до «собору» [...], після арешту й ув'язнення митрополита Й. Сліпого, усіх єпископів, ліквідації церковних освітніх установ, розгрому митрополії та єпархіальних управлінь, проведення арештів серед монахів та духовенства [25, с. 52]. По-друге, йшлося про твердження всенародного волевиявлення на псевдособорі, яке, на думку дослідника, абсолютно не мало логіки, оскільки «від народу просто приховали хід і характер цього заходу. Усі обґрунтування собору з'явилися постфактум, без апеляції до народу» [25, с. 52-53]. Загалом, у висновках В. Іванишина домінує думка, що у псевдособорі слід вбачати створення нової правди про УГКЦ [25, с. 51].

Окрім В. Іванишина, про це писали І. Паславський, К. Панас, Л. Шевченко, О. Рубльов та Ю. Черченко. Так, К. Панас, аналізуючи події, які призвели до львівського зібрання підкреслив, що через псевдособор уряд намагався позбутися сторони опозиції, яка підсилювала український рух опору. З огляду на це, більшість судових рішень над представниками греко-католицького духовенства, як і самі рішення на Львівському псевдособорі, носили конструктивний характер із наперед визначеними наслідками [28, с. 138-140].

Крім того, дослідник піддав сумніву списки учасників «Львівського собору». Зокрема, він зазначав, що у них були так звані «мертві душі», тобто імена людей, які давно померли [28, с. 139].

Ще один погляд представлений О. Рубльовим, Ю. Черченком та Л. Шевченко. Історики подавали характеристику церковного терору в західноукраїнських областях взимку 1946 р., як етап, що супроводжував підготовку та проведення псевдособору: «Масові репресії – це не лише боротьба проти інакомислення, а й засіб загального залякування з метою унеможливити будь-які прояви невдоволення» [39, с.14] в контексті «посилення сталінської ідеологічної доктрини» [44, с. 39].

Зокрема Л. Шевченко, аналізуючи урядові постанови щодо запровадження ідеологічної пропаганди напередодні Львівського псевдособору, вказувала на їхню природу. Відповідно до їх змісту, вважає дослідниця, вирішення питання з УГКЦ в 1946 р. лежало у площині державної кампанії по боротьбі з буржуазним націоналізмом на західноукраїнських землях. Її методологію було прописано ще у 1930-х рр. і затверджено на XIII пленумі ЦК Компартії України (ЦК КП(б)У) в 1937 р., який вказував на «недопущення демократизації духовного життя республіки в післявоєнних умовах» [44, с. 40].

Значно ґрунтовніше оцінив Львівський псевдособор І. Паславський. Він підтримував погляди своїх колег у тому, що уряд СРСР намагався через приєднання УГКЦ до РПЦ вирішити національне питання. Однак, на переконання дослідника, за вирішенням національного питання стояло вирішення й аграрної проблеми, яка постала в рамках колективізації регіону. Власне, щодо останнього І. Паславський припускав, що Й. Сталін вважав за необхідне впроваджувати у 1946 р. разом із релігійною реформою ще й аграрну, з метою «зламати греко-католицьку церкву як основну моральну опору патріотичного підпілля і єдину духовну інфраструктуру галицького українства взагалі» [33, с. 17].

2005 р. на ліквідацію українського греко-католицизму пролив світло В. Войналович. Враховуючи тотальний тиск радянської влади на УГКЦ впродовж першої половини 1940-х р. р., науковець зауважував, що в тих умовах, в яких опинилася церква після війни, її майбутнє було зрозумілим. Втіленням державним урядом денаціоналізаційних програм руйнувалися будь-

які до цього існуючі плани греко-католицьких ієрархів на місце в радянській системі координат. Вчений з цього приводу констатував: «Підпорядкованість профашистському Ватикану, ідейна та моральна підтримка буржуазно-націоналістичного підпілля унеможлилювали її подальше самостійне існування. У перші повоєнні роки наміри щодо об'єднання Української Греко-Католицької Церкви з РПЦ, що призвело б до так званого «возз'єднання» і утворення режимної релігійної організації під контролем влади, відображали наміри ліквідувати греко-католицьку церкву, які були початі ще до Другої світової війни» [23, с. 339].

У вітчизняній історіографії дослідженням цього питання ґрунтовно займався П. Панченко. У книзі «Сторінки історії України ХХ століття» він наголошував на незмінному протиріччі між РПЦ та Українською Греко-Католицькою Церквою в УРСР у післявоєнний період. Крізь призму цього протистояння, він розглядав і псевдособор 1946 р., який однозначно був на користь РПЦ [31, с. 194]. Загалом, ситуацію в західноукраїнському суспільстві після 8-10 березня 1946 р. науковець характеризував так: «В кінці 40-х і на початку 50-х рр. держава по відношенню до церкви виявляє все більшу інфантильність. Невдовзі вона окреслюється спочатку в безтурботну, затишну, відверто в утиску, що переростає в наступальну позицію» [31, с. 4].

Поряд з роботами В. Панченка побачили світ й інші наукові розвідки присвячені Львівському псевдособору, зокрема під авторством В. Пащенка. Так, вчений зумів хронологічно подати процес приєднання УГКЦ до Православної Церкви у 1946 р. Подібно до його колег, в цій галузі досліджень, зокрема І. Мончака та П. Панченка, він стверджував, що про канонічне приєднання греко-католицької церкви говорити не можна, оскільки не існувало жодної юридично чи канонічно вмотивованої норми, яка б дозволяла це зробити. Тому для нього усе, що відбувалося навколо греко-католицької церкви упродовж 1946-1949 рр., – це силова ліквідація її структур та інститутів із наперед визначеною метою – виправлення помилок минулого [34, с. 110-111].

Окреме місце у процесі знищення УГКЦ в Західній Україні В. Пащенко відводить церковній політиці ЦК ВКП(б) на Закарпатті, яка проходила паралельно з березневими подіями у Львові 1946 р. Він уперше робить спробу продемонструвати спільність між Львівським псевдособором і так званою закарпатською нарадою. Остання, хоч офіційно і не проголошувала ліквідацію греко-католицької церкви на теренах Закарпаття, проте відіграла при цьому провідну роль. Її В. Пащенко звинувачував у розпалюванні міжконфесійного конфлікту в регіоні через радикальні заклики до оборони православ'я. Керівником цієї кампанії науковець називає відомого вже Г. Карпова, який зумів обґрунтувати участь РПЦ в кампанії по ліквідації УГКЦ. На підставі документів він описував й кулуарні процеси, які торували шлях до ліквідації церкви в Галичині та Закарпатті [34, с. 110-112].

Не меншої уваги заслуговує монографія В. Пащенка, яка стосується конфлікту між республіканським партійним керівництвом та єпископом Т. Ромжою після заяви останнього про насильницьке загарбання православними греко-католицьких храмів. У цьому контексті вчений схильний вважати, що причиною вбивства владики стала його безкомпромісність перед урядом СРСР та відвертість. На підставі зіставлень різноманітних діалогів між Радою у справах РПЦ та державним і республіканським керівництвом В. Пащенко припускав також, що відповідальним за вбивство Т. Ромжі міг бути сам М. Хрущов. Однак для автора монографії це не має значення, оскільки в результаті можна сміливо стверджувати, що основним замовником вбивства Т. Ромжі стала тоталітарна система [34, с. 113-115].

Над дослідженням ліквідації УГКЦ працювали також О. Волинець, М. Гетьманчук та Л. Ржиський. Необхідно зауважити, що окремі аспекти їх робіт перегукуються з думкою П. Яроцького, зокрема, підхід до висвітлення тенденційності у його підготовці і проведенні. Проте самі ж автори зуміли представити і власне бачення окремих проблем, серед яких арешт греко-католицьких єпископів навесні 1945 р. Вони стверджували, що завоювання владою авторитету серед населення Галичини могло відбутися тільки після

усунення ідеологічних конкурентів, якими були греко-католицькі єпископи. Таким чином, наголошують історики, їхній арешт дав можливість організувати псевдособор у тому вигляді, який був вигідний державній владі.

У багатотомній «Історії релігії в Україні» висловлено схожу думку. Зокрема, обґрунтоване твердження про взаємозв'язок між ув'язненням греко-католицького єпископату та початком раптового створення спеціальної законодавчої бази під Львівський псевдособор. Маючи на увазі виникнення Виконавчого Комітету у сприянні православ'ю, до складу якого входили: І. Полянський та Г. Карпов (Голови Ради у справах РПЦ), П. Ходченко, П. Вільховий – співробітники НКВС, полковник Карін та капітан Богданов – координатори Ініціативної групи. Окрім цього, у виданні натрапляємо на відомості про потужне фінансування антиунійної кампанії в СРСР. Так, зазначається, що лише на проведення псевдособору у Львові з державної казни було виділено 100 тис. крб. [11, с. 460].

Державна релігійна політика, у світлі якої проходила кампанія щодо згортання УГКЦ, сприймалася як частиною населення, так і окремими представниками духовенства, тимчасовою. Таким чином, у праці висвітлюються і певні сподівання вірних ГКЦ на Апостольську Столицю та відстоювання нею українського питання перед радянським урядом. Тому припускається, що 1 листопада 1946 р. греко-католицькі церкви ще не припинили свою остаточну діяльність у жодній єпархії, враховуючи те, що протягом 29 травня-3 червня того ж року було офіційно засуджено усіх ієрархів УГКЦ.

Проте з Львівським псевдособором автори зовсім не пов'язували припинення процесу ліквідації ГКЦ в УРСР. Після нього, на їхню думку, репресії радикалізувалися і перекинулися на Закарпаття, Пряшівщину, Лемківщину та Румунію. Так, у 1949 р. це призвело до трансформації церковного життя на Закарпатті, що вилилося у рішенні Центрального Комітету повороту на православ'я та оголошення про припинення й Ужгородської унії, у тому числі на території Чехословацької Соціалістичної Республіки. Історики

констатували, що протягом другої половини 1940-х–початку 1950-х рр. юридична заборона греко-католицької церкви поширилася на всі соціалістичні республіки Радянського Союзу [11, с. 471-472].

2003 р. темі нашої наукової розробки присвятив частину своєї монографії митрополит УАПЦ І. Ісіченко. Попри її односторонність і відсутність належних оцінок ключових проблем історії УГКЦ в радянську добу, у ній, аналізується робота окремих осіб, причетних до антиунійної боротьби.

Насамперед це постать Я. Галана – так званого ідеолога антикатолицького руху. Його антигреко-католицьку позицію І. Ісіченко пояснював вихованням автора у родині москвофілів. В юнацькому віці на формування його світогляду і політичних переконань вплинув соціалістичний рух в УРСР. Кар'єрний ріст письменника дослідник пов'язував із причетністю Я. Галана до висвітлення Нюрнберзького процесу, що викликало до нього довіру у влади. Щодо публікацій на тему очорнення українського греко-католицизму, то митрополит І. Ісіченко приписує йому авторство й цілої низки статей, де історія УГКЦ подається як ланцюг насильства над релігійним життям українського народу.

Привертає увагу у роботі митрополита Ісіченка матеріал про причетність до ліквідації Української ГКЦ напередодні псевдособору різноманітних структур інших республік. Дослідник констатував: «країни, окуповані Червоною Армією, включилися в кампанію ліквідації УГКЦ» [26, с.378]. Насамперед згадується про участь польських комуністичних організацій у виступах проти діяльності греко-католицьких священників як ворожого Польській Народній Республіці прошарку суспільства. Керівництво останньої, на його думку, в рамках акції «Вісла», активно долучилася до руйнування УГКЦ, внаслідок чого постраждало 800 священників цієї церкви на польсько-українському порубіжжі [26, с.379].

Окрім цього, у роботі йдеться про ставлення адміністрації римо-католицької церкви до ліквідації ГКЦ в УРСР у 1946 р. в особі папи Пія XII.

Головне, автор апелює до декрету Понтифіка, в якому засуджено комуністичну ідеологію як відверту форму тоталітаризму [26, с.378].

У новітній вітчизняній історіографії одне з центральних місць у вивченні процесу знищення УГКЦ займають праці І. Андрухів. В одній із них автор відзначав, що ліквідацію греко-католицької церкви варто пов'язувати не з 8 березня 1946 р., а з 28 травня 1945-го, «коли три священники – М. Мельник, Г. Костельник, та А. Пельвецький звернулися до Ради Народних Комісарів УРСР із заявою про захист» західних українців від унії і її впливу [16, с. 5].

При цьому, автор наголошував не на релігійно-догматичних мотивах «об'єднання», а на відверто політичних. Через заборону в державі цієї конфесії керівництво КПРС спільно з КДБ СРСР намагалося заблокувати міжнародні відносини західноукраїнської інтелігенції та підпільних політичних структур з Апостольською Столицею та з українською еміграцією.

Про нелегітимність Львівського псевдособору І. Андрухів писав у співавторстві з О. Лисенком та І. Пилипівим. З метою ґрунтовнішого висвітлення мотивів собору у його терміновому проведенні вчені зупинилися на характеристиці тих складових, які, на їхню думку, розкривають справжню суть причин подій 8-10 березня 1946 р. На перше місце вони виводять питання про радикалізацію вітчизняного руху опору внаслідок розгортання антицерковної кампанії на західноукраїнських землях. Ідеться про захист національно-духовної ідентичності українськими військово-політичними угрупованнями, які створювали потенційну загрозу існуванню Берестейської унії. У зв'язку цим 12-13 грудня 1945 р. на нараді в Києві у терміновому порядку було узгоджено необхідність проведення церковної злуки у березні наступного року. Внаслідок такого рішення, зауважують І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів, широкими правами наділялися місцеві відділи у справах релігії і культів. Більше того, їм за кілька місяців до березневих подій 1946 р. було видано розпорядження на право реєстрації усіх греко-католицьких громад, які усно погоджувалися на перехід під верховенство РПЦ.

У своїх наступних працях І. Андрухів провів паралелі між псевдособором 1946 р. у Львові і Полоцьким собором 1839 р., на якому Микола І ліквідував унію Української православної церкви з Римом на Правобережжі. Для нього ці дві події мали спільний корінь, оскільки обидві пов'язані з ліквідацією Берестейської унії, як феномену не лише церковного характеру, але духовного джерела націоналізму [17, с.54]. Таким чином, різницю між церковною політикою царського режиму та більшовиків до УГКЦ історик не розділяє. Через це львівські події 8-10 березня 1946 р., на його переконання, значною мірою виявилися закономірністю, а не випадковістю.

У дослідженнях І. Андрухів привертає увагу й періодизація ліквідації ГКЦ, яку він запропонував на підставі широкої джерельної бази: перший етап розпочався з висвячення у Києво-Печерській Лаврі на православних єпископів А. Пельвецького та М. Мельника, другий етап безпосередньо був пов'язаний із львівськими подіями березня 1946 року.

Щодо останніх, то й у них історик виділив дві частини: у першій (8 березня) було прийнято пункти, які ліквідували унію 1596 р., у другій (9-10 березня) було уніфіковано літургійну традицію нового церковного об'єднання. Підсумовуючи, І. Андрухів, подібно до його колег О. Лисенка та І. Пилипіва, стверджували, що у найближчих постсоборових місяцях проявився утопізм державної церковно-релігійної реформи в західних областях Української РСР.

2005 р. фахову оцінку партійно-державній політиці радянського уряду щодо релігії презентував у своїй монографії В. Войналович. Він зауважив, що саме травневим пленумом ЦК КП(б)У, який відбувся у 1946 р., було започатковано форсований наступ спецслужб Радянського Союзу на Українську греко-католицьку церкву. Його кульмінацією був так званий Львівський псевдособор 8-10 березня 1946 р., який став завершальною стадією монополізації світоглядної сфери населення західних областей УРСР.

Під час вивчення питання Львівського собору 1946 р. не можна обминути праці В. Роода – дослідника церковної історії та мемуариста. Актуальність його праці «Рим і Москва. Відносини між Святим Престолом і Росією» полягає в

тому, що у своїй роботі автор подає структурований аналіз підготовки і проведення псевдособору, а також спроби Апостольської Столиці запобігти руйнуванню церкви з кількома мільйонами вірних.

Що стосується останнього, то у грудні 1945 р. адміністрація Ватикану зосередила свою увагу на ситуації навколо подій церковного характеру, які відбувалися в західних областях УРСР. Енцикліка Папи Пія XII «*Orientales omnes*», яка побачила світ у цьому ж році, була написана з усвідомленням становища, в якому опинилася ГКЦ в Радянському Союзі. Разом з тим В. Роод стверджував, що до Апостольської Столиці протягом березня 1945-березня 1946 рр. надходила уся інформація про поступове і систематичне усунення УГКЦ із суспільної арени. Після 10 березня того ж року до Папської Канцелярії надійшов офіційний лист від уряду СРСР, в якому повідомлялося, що Українська греко-католицька церква в Українській РСР припинила своє існування [37, с. 189].

Однак у праці В. Роода не знаходимо жодної думки чи пояснення про відсутність офіційної реакції Папської адміністрації щодо засудження рішень псевдособору у Львові 1946 року. Очевидно, що автор не береться аналізувати це питання. Можливо, для нього воно пов'язане з напруженими радянсько-ватиканськими відносинами.

Історична думка щодо цієї проблематики представлена здобутками української наукової еміграції та роботами радянських вчених. Вперше її оприлюднення відбулося відразу після березневих подій 1946 р. у Кафедральному Соборі Св. Юра, що у Львові. Вітчизняна наукова спільнота за межами СРСР, публікуючи численні статті та книги на тему історії УГКЦ, намагалася таким чином висловити свою ноту протесту незаконній, неканонічній ліквідації окремої конфесії. Своєю чергою, радянська історична думка спрямовувала весь свій науковий арсенал на обґрунтування усунення УГКЦ у західних областях УРСР з суспільної та церковно-релігійної арени. Наслідки приєднання УГКЦ до РПЦ прирівнювали до Переяславської ради 1654 року. Лише з початком 1990-х рр. розпочався процес розвінчування

радянських міфів із історії церкви. Це відбилося й на появі нових статей та книг, присвячених аналізу Львівського псевдособору, діяльності Ініціативної групи, механізмів організації контролю над церковною сферою західноукраїнських земель у післявоєнний період.

Досягненням сучасної історіографії відображена у різносторонності оцінок Львівського псевдособору 1946 р., а також пов'язаних із ним явищ і подій. Їй притаманний зв'язок із доробками української еміграції.

Саме у пострадянський період історична думка критично диференціювалася за конфесійною ознакою. Свідченням є і сучасне трактування псевдособорних подій вченими з клерикального середовища. Лише завдяки роботам світських істориків греко-католицька тематика стає предметом об'єктивного та неупередженого вивчення.

1.2. Джерельна база дослідження

Дослідження базується на різноманітних джерелах, таких як неопубліковані архівні матеріали, збережені в українських архівах, опубліковані матеріали з різних наукових видань та документи, археографічні джерела, публікації представників релігійних установ, періодичні видання, спогади, мемуари, а також свідчення очевидців та учасників подій.

В архіві ЦДАВОВУ знаходимо комплекс документів, який складається з матеріалів вищих і місцевих органів республіканської влади і церковних організацій. Ці документи зосереджені у фонді 4648.

У Центральному державному архіві громадських об'єднань проведено дослідження матеріалів фонду № 1, що стосуються діяльності ЦК Комуністичної партії України.

Центральний державний історичний архів України у м. Львові містить значну кількість матеріалів, пов'язаних з дослідженням теми, зберігається у фондах 201, 358 та 408. У ДАЛЮ було вивчено архівні матеріали з фонду П-3 та фонду Р-1332.

У ДАІФО опрацьовано матеріали двох фондів, що стосуються політики комуністичної партії й радянської держави в сфері релігії та конфесійного життя. Сюди належать фонд Р-388 та фонд Р-389.

Документи із зазначених фондів значно розширюють розуміння діяльності як уповноважених органів, так і конфесійних об'єднань протягом досліджуваного періоду. Вони надали можливість вивчити участь цих структур у боротьбі з УГКЦ та релігією на території Прикарпаття й Львівщини. Серед досліджених матеріалів є документи, що містять інформацію про особливості переходу греко-католиків до православної віри в цих областях. Вони свідчать про те, що станом на 1 жовтня 1946 року третина священників і громад виступала проти приєднання до РПЦ. Ці матеріали є вагомими доказами того, що характеру «возз'єднання» був насильницьким.

Особливу увагу слід звернути на двотомний збірник документів з архівного фонду Галузевого Державного архіву Служби безпеки України, який містить документи радянських органів державної безпеки щодо «Ліквідації УГКЦ (1939-1946)». Цей збірник був опублікований у 2006 році. Документи, які містяться у збірнику, можна умовно розділити на декілька груп. До першої групи належать нормативно-розпорядчі документи, збірник вказівок керівництва НКДБ СРСР і УРСР, а також документація управлінь НКДБ західних областей України, які стосуються перебігу слідчої й оперативної роботи в релігійному греко-католицькому середовищі. Серед них є накази, директиви від союзних відомств республіканського рівня, вказівки обласних управлінь держбезпеки, а також спеціальні повідомлення про результати оперативних заходів.

Друга група документів об'єднує звітні матеріали, доповідні записки, спеціальні повідомлення про реакцію населення на проведення арештів священників УГКЦ, звіти очільників структурних підрозділів НКДБ-МДБ УРСР та обласних управлінь щодо прогресу виконання плану оперативних та слідчих заходів, спрямованих на ліквідацію УГКЦ.

Третю групу документів становлять матеріали, що стосуються безпосередньо релігійно-церковного життя. Також до цієї групи належать заяви та звіти членів Ініціативної групи з питання возз'єднання УГКЦ з РПЦ, рукописи праць духовних осіб (зокрема тут можна ознайомитися з рефератом Г. Костельника «Як можна галицьку Греко-католицьку церкву перетворити в Православну»), а також заяви віруючих, що були направлені до органів влади та інші подібні матеріали.

Четверту групу складають матеріали кримінальних справ, які були порушені проти заарештованих священиків УГКЦ. Сюди належать документи, що мають процесуальний та біографічний характер: ордери та постанови на арешт, анкети заарештованих, протоколи очних ставок та допитів, звинувачувальні висновки, вироки й супутні документи.

Велике значення серед використаних збірок документів мають підготовлені під науковою редакцією професора В. Сергійчука матеріали. Вони ілюструють церковно-релігійне життя в Україні в умовах тоталітаризму та висвітлюють питання системи державної влади, взаємодію всіх її ланок та участі в процесі знищення УГКЦ.

Подібний відбір документів зображений у другому томі документального тому, складеного І. Біласом під назвою «Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Книга 2: Документи і матеріали».

Ті самі проблеми, але вже на регіональному рівні, розглядаються в документальному виданні прикарпатця І. Андрухівця під назвою «Галицька Голгофа. Ліквідація УГКЦ на Станіславщині у 1945-1961 р. р.», де увагу зосереджено на матеріалах архівних фондів ДАІФО.

Широкий спектр документів був внесений у документальну працю М. Гайковського, який доповнив збірник документів під назвою «Хресною дорогою: Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939-1941 та 1944-1946 р. р.». Вступна стаття, яка супроводжує документальний збірник, детально розглядає хід подій і процесів,

зосереджуючись переважно на поведінці та ставленні представників церкви до репресій.

Крім цього, було виявлено різноманітні джерела, що стосуються Львівського псевдособору 1946 р. Серед них були архівні документи, листування, мемуари, свідчення очевидців, преса тощо. Кожне з цих джерел має свої особливості та проливає світло на розуміння багатьох процесів, які відбулися під час собору.

Отже, загальною тенденцією є те, що дослідники визнають значення Львівського псевдособору 1946 р. як важливої події в історії України. Однак, спостерігаються розбіжності щодо оцінки мотивів та наслідків собору, ролі релігійних та політичних факторів, а також інтерпретації учасників собору та їхніх позицій. Дослідження джерел та історіографії Львівського псевдособору 1946 р. виявило розмаїття підходів та думок щодо цієї події. Розуміння собору вимагає детального аналізу різних джерел та підходів, а також урахування контексту тогочасних подій.

РОЗДІЛ 2. ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЯК СКЛADOVA АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ У 1939-1944 РР.

2.1. УГКЦ в період радянзації західних областей Української РСР у 1939-1941 рр.

1939 року релігійна політика радянської влади на землях Західної України ще не проявляла однозначно дискримінаційний характер щодо УГКЦ. Сучасна історична наукова література надає різні оцінки з приводу поведінки та наслідків діяльності комуністичних органів щодо греко-католиків у період з 1939 по 1941 рік: тиск і репресії, спрямовані проти церковної організації та священнослужителів, не набули системного характеру.

Оперуючи думкою В. Сергійчука, варто зазначити, що після захоплення Галичини більшовицька влада не поспішала до ліквідації ГКЦ. Порівняно з припиненням діяльності політичних партій та громадських організацій і брутальним наступом на римо-католицьку конфесію уніатів у 1939-1941 рр., східні «визволителі» у церковні справи не втручалися. Ймовірно усвідомлюючи наявність значної чисельності греко-католиків, які залишилися поза їхнім впливом на окупованих територіях Холмщини, Надсяння, Лемківщини, Закарпатті, вони ще не мали впевненості у успішному припиненні існування ГКЦ [40, с.16].

М. Гайковський, дослідник з Львова, вказував, що записи з хроніки львівського монастиря Студитів ім. Святого Йосафата (осінь 1939 р.) свідчать про те, що «перші взаємини між церквою і державою виглядають досить пристойно», але в той же час він підтверджує, що вже у вересні 1939 року комуністичні органи розпочали здійснення планової антирелігійної роботи проти Греко-Католицької Церкви. [7, с.26].

В. Пащенко, розглядаючи взаємини між УГКЦ та «совецькою» владою після 1939 р., зауважував щодо неминучості конфлікту між ними.

Після приходу до влади радянської «сталінської бюрократії» почали впроваджуватися стандартні форми управління державою і духовним життям. Це призвело до надмірних податків для громад та духовенства, їх систематичного утиску і навіть репресій релігійних громад [34, с.17]. Отже, все, що було характерною рисою радянської реальності, застосовувалося і до релігійних організацій. Згідно з думкою В. Марчука, радянський режим «з обережністю тлумачив історичне призначення ГКЦ і поступово обмежував її діяльність» [29, с.392].

Першим відкритим випадком влади, спрямованої проти церкви, стало положення щодо конфіскації церковних земель і ліквідації монастирів, яке було закріплено в деклараціях і постановах Західноукраїнських Народних Зборів. У жовтні 1939 р. митрополит оголосив їх недійсними і відкрито висловив свій протест. У своєму посланні до священства він висловив своє обурення, заявивши: «Воєнні обставини досі змушували нас мовчати і не давали нам можливості виступити на вашу захист перед насильством, що особливо образливо, оскільки воно було обґрунтоване неправдивими заявами, вираженими волею народу. Наша досішня, протирічна нашій волі тиша, не повинна розумітися так, ніби ми згодні на насильство. Ми не тільки не згодні, але і наполегливо протестуємо проти зазначеної вам несправедливості». [30, с. 347]. У відповідь на рішення Народних Зборів і репресивні дії, митрополит у посланні наголосив на недопустимості бездіяльності перед такою незаконною та несправедливою ухвалою. В якості Галицького митрополита, ми урочисто висловлюємо свій протест проти цього насильства і виражаємо глибокий біль і обурення всім тим, хто страждає від цієї кривди та незаконного поводження [30, с. 348].

Митрополит спробував оскаржити частину декларації Народних Зборів, якою була передбачена конфіскація церковних земель та скасування монастирів, але змінити позицію влади виявилось неможливо. Радянський режим, здійснюючи насильницьку перебудову соціального і господарського

ладу, націоналізував церковні та монастирські землі. Це призвело до економічного послаблення церкви і значних майнових збитків.

Згодом священикам заборонили відвідувати лікарні задля надання релігійних послуг хворим, таких як сповідь, причастя або похоронні обряди. Новою владою це трактувалося як злочин, який карався 6-ма місяцями ув'язнення. Крім того, багато церковних приміщень було перетворено на сількоми, клуби та інші установи.

Крім традиційних економічних та адміністративних методів тиску, що були типовими для комуністичної практики протягом попередніх десятиліть, радянський режим зробив особливий акцент на політичний аспект підпорядкування УГКЦ Ватикану, який розглядався як ворог Радянського Союзу. Церква ставила перешкоди на шляху радянзації Західноукраїнського регіону та русифікації його населення. Відтак, логічним здавалося антицерковне спрямування політики комуністів, яке передбачало ослаблення УГКЦ, її впливу та силової позиції в українському суспільстві.

Це призвело до введення радянського законодавства, яке регулювало розподіл церковних, державних та освітніх функцій та обмежило роль церкви в суспільному житті. Були закриті церковні навчальні заклади, у тому числі богословські академії, духовні семінарії і наукові установи. Уряд заборонив релігійні видання, а викладання релігії у вишах і школах було призупинено. Таким чином, комуністичний режим прагнув суттєво обмежити сфери впливу церкви та духовенства на суспільство.

Незважаючи на заборону публічних виступів духовенства та невизначеність майбутнього церкви, А.Шептицький ризикнув і висловив свій протест проти пропаганди безбожництва та втручання радянської влади у справи релігії. Він усвідомлював шкідливість фанатичної атеїстичної пропаганди та закликав вірних залишатися міцними у своїй вірі.

Геополітичні та територіальні зміни 1939 року суттєво вплинули на функціонування та діяльність УГКЦ. Внаслідок введення нової адміністративно-територіальної структури галицькі землі були розділені на 4

області – Львівську, Станіславську, Дрогобицьку і Тернопільську, чії територіальні межі не відповідали колишнім воєводствам під час Польської держави і передбачали зміни в організаційній структурі церкви. В умовах нових зв'язків між церквою і державою, ці фактори ставали сприятливими для комуністичної влади і були використані як підстава для тиску на керівництво єпархій.

У жовтні 1939 р. на західноукраїнських землях почалася інтенсивна діяльність каральних органів, метою якої було виявлення та придушення «антирадянських елементів». Л. Берія, відомий на той час нарком внутрішніх справ СРСР, видав таємний наказ, датований 11 жовтня 1939 р. У ньому були визначені завдання щодо реєстрації осіб, які «за своєю соціальною та політичною минувиною, релігійними переконаннями, моральною та політичною обмеженістю, є ворожими до соціалістичного ладу» [13, с.51], таким чином, серед осіб, які потрапляли до списку підозрілих, належали й представники релігійного активу й духовенства.

За відомостями із сучасної наукової літератури, приблизна кількість священиків, які у період між 1939 і 1941 роками залишили свої парафії та перетнули радянсько-німецький кордон, становить близько сотні осіб [13, с.32-33].

Радянські спецслужби активно займалися вербуванням агентів серед духовенства. В таємному наказі НКВС від 13 листопада 1939 р. обумовлювалося створення спеціальної агентури з числа релігійного активу для «розкладання і проведення заходів, спрямованих на запобігання можливих негативних явищ та забезпечення дисципліни і вірності серед представників церкви» [13, с.57]. Відповідні заходи здійснювалися на місцях.

У листопаді 1939 р. УНКВС Станіславської області розпочало оперативну справу, яка мала кодову назву «Чума», на підставі зібраних відомостей про діяльність клерикальної партії УНО на території Станіславщини протягом 1932-1939 років. В цій справі було зазначено єпископа Г.Хомишина та адвоката Й.Назарука як осіб, причетних до діяльності УНО. Створення справи було

обґрунтовано тим, що в програмних діях УНО основним завданням визнавалася боротьба за підтримку селянських мас через залучення їх до релігійного громадського товариства «Скала» та відведення від революційної боротьби. Працівники НКВС розглядали таку діяльність релігійних діячів та української «націоналістичної» інтелігенції як загрозу радянському суспільству, приписуючи їм агітацію проти радянського уряду та комуністичного руху. Під час проведення операції, окрім Г. Хомишина, енкавеесівці звернули увагу на Йосифа Лучинського, настоятеля чоловічого монастиря в місті Станіславі, якого підозрювали у зв'язках з націоналістичним підпіллям.

Наприкінці 1939 р., УНКВС по Львівській області було розпочато оперативну справу під кодовою назвою «Ходячі». У рамках цієї розробки було приписано об'єктам антирадянську діяльність, вороже схвалення до комуністичного керівництва та несприйняття ідеї приєднання земель Західної України до УРСР. Серед осіб, що підпадали під ці оперативні заходи, були митрополит А. Шептицький, архімандрит монастирів ордену Студитів К. Шептицький, архієпископ Й. Сліпий, єпископи М. Будка, І. Бучко, отці В. Лаба, О. Ковальський, Л. Куницький та інші (усього близько 50 осіб) [13, с.67]. У той період НКВС на Львівщині здійснило затримання кількох священників УГКЦ.

У наказі від 8 лютого 1940 року, Л.Берія конкретизував стратегічні та оперативні завдання, спрямовані на протидію УГКЦ. Було вказано, що останнім часом Католицька церква збільшила свою активність в СРСР, зокрема в напрямку залучення людей з релігійного середовища до католицизму та вербування їх для шпигунської та антирадянської пропаганди на території СРСР, рівень заходів НКВС проти католиків досі залишається низьким [12, с.69]. За підсумками наказу, було визначено структуру НКВС, яка б відповідала за проведення відповідної роботи – 2-й відділ Головного управління Державної Безпеки НКВС СРСР та відповідно 2-гі відділи УДБ НКВС у союзних республіках. Керівники міністерств внутрішніх справ обласних управлінь та союзних республік були зобов'язані надсилати доповідні записки до НКВС

СРСР щодо стану агентурно-оперативної роботи з представниками духовенства і «групами антирадянської спрямованості» серед католиків. Отже, боротьба з релігійними організаціями, підпорядкованими Ватикану, виходила за межі атеїстичної, антирелігійної боротьби Радянської держави. Влада не цуралась методів і засобів політичної розвідки й контррозвідки для боротьби з політичними противниками. Увесь репресивний апарат СРСР зосереджував свою увагу на заходах щодо локалізації та ліквідації опонентів.

У Львівській єпархії, очолюваній А. Шептицьким, налічувалося 1200 храмів, три монастирі і одна духовна семінарія. У Станіславській єпархії, під опікою єпископів Г. Хомишина і І. Лятишевського, існувало 811 церков та 73 молитовні будинки. В Перемишльській єпархії, якою керували Й. Коциловський і Г. Лакота, функціонувало 9 монастирів і 810 церков. Було виявлено певні розбіжності між єпархіями щодо обрядів. Тому у Львівській єпархії група священників, керована К. Шептицьким, почала обговорювати питання українізації уніатської церкви, відмови від унії та організацію «української народної церкви» [30, с.128].

У вересні 1940 року, відповідаючи на донесення Станіславського УНКВС щодо ворожої діяльності греко-католицьких священників (враховуючи розповсюдження провокаційних пліток, організацію релігійних ходів та антирадянську агітацію серед віруючих), І. Серов, нарком внутрішніх справ УРСР, вказав, що запропоновані заходи щодо розкриття антирадянської діяльності церковників не є достатніми для виявлення провокаторів і організаторів. Він порадив підлеглим «задокументувати факти антирадянської діяльності попів Хоцевського, Дякона, Давидюка» і, якщо факти підтвердяться, затримати [13, с. 81-82].

У грудні 1940 року був складений, а в січні 1941 року особисто затверджений Л.Берією план дій зі спеціальної роботи та оперативних заходів, спрямований на розкол зсередини і ослаблення УГКЦ. Один ілюстративний аспект цього документу мав зв'язок з числовими відомостями про структуру церкви, вказуючи на тенденцію зменшення кількості діючих громад і церков. З

метою «розкладання» та підриву впливу церкви було запропоновано такі заходи: 1) організувати розкол уніатської церкви, використовуючи наявні протиріччя між прихильниками західних і східних обрядів; 2) дискредитувати керівну верхівку уніатської церкви шляхом розголошення їх особистих протиріччя, порушень зловживань у справах управління церковним майном і канонічних законів; 3) організувати серед уніатів течію, яка б прагнула відокремитися від Ватикану і створити «незалежну» уніатську церкву; 4) активізувати православних церковників для боротьби за приєднання уніатів до православ'я [13, с. 100-101].

Для покращення умов оперативної роботи з духовенством пропонувалося встановити у обласних виконкомах уповноважених зі справ культів, а також обговорити питання з Народним комісаріатом фінансів СРСР щодо узгодження з місцевим апаратом НКВС оподаткування духовенства в західних областях України.

Практика надання священикам можливості виконувати обов'язки в кількох парафіях одночасно призвела до зростання незадоволення серед церковників. Це стало причиною конфліктів, оскільки деякі священики, займаючись сумісництвом, одержували значно більші доходи, ніж ті, кому доводилося працювати лише з однією парафією. В документі зазначено кілька прикладів таких конфліктів, які ставали все більш відкритими через наростаючі протиріччя.

Репресивними органами використовувалися методи шантажів у протистоянні з духовенством, зокрема загроза арешту та ув'язнення родичів священників.

У лютому 1941 р., оперативники УНКДБ, що діяли в Дрогобицькій області, використовували шантаж проти о. М. Грицеляка, канцлера Перемишльської єпархії, погрожували арештом його сина. Під тиском, спочатку М. Грицеляк погодився на певну співпрацю, але незабаром категорично відмовився від будь-якого контакту з представниками влади. Він наголосив, що його релігійне служіння є для нього найвищою цінністю, а

спілкування з офіцерами НКВС суперечить його духу й переконанням. Тому було запропоновано вищому керівництву розглянути санкцію на арешт М. Грицеляка, а також було повідомлено про активне збирання компрометуючих матеріалів проти впливових осіб у деканатах Добромильського, Самбірського і Стрийського районів з метою їхнього компрометування та ослаблення авторитету греко-католицької церкви [13, с.148].

Таким чином, намагаючись протистояти УГКЦ, яка не піддавалась атеїстичній агітації та пропаганді, влада звичним для себе способом залучила репресивні органи до боротьби. Починаючи з кінця 1939 року, ці органи систематично працювали над ослабленням та розколом церкви як організації, використовуючи політику тиску, репресій та шантажу щодо духовенства з метою залякати та підпорядкувати представників греко-католицького духовенства своєму впливу. Хоча вони досягали певного успіху в цьому напрямі, проте владі не вдалося повністю контролювати УГКЦ, підірвати її авторитет у суспільстві та підпорядкувати греко-католиків Московському патріархату РПЦ.

2.2. Посилення тиску влади на УГКЦ у 1944-1946 рр.

Повернення радянської влади ознаменувалося початком нового широкомасштабного процесу радянзації: переконливо й послідовно усувалися всі громадські інституції, які не відповідали жорсткій схемі тоталітарної держави та опиралися її утвердженню. Навіть у сфері культури та духовності, яка завжди була вразливою для місцевого населення, військово-політичне керівництво «совєтів» вжило заходів, що неодмінно викликали невдоволення та опір галичан.

Згідно з підписаною генералами Л. Мехлісом і І. Петровим постановою Політради 4-го Українського фронту від 12 вересня 1944 р., вийшла вказівка про демонтаж у населених пунктах хрестів та тризубів з символічних могил та курганів. Вони мали бути замінені пірамідами та обелісками, прикрашеними червоними зірками й радянськими прапорами. Кургани з тризубами авторами

постанови були оголошені такими, що побудовані німецькими наймитами-оунівцями, прагнучими висловити свою підтримку фашистським загарбникам [12, с.746-747].

Під час перших місяців відновленої більшовицької влади змінилось ставлення до УГКЦ, що відображало загальні зміни в політиці комуністичної держави стосовно церкви та релігії. Навіть у 1943 р., завдяки «ласці Сталіна» (за висловом М. Гайковського) частково відновили ієрархія Московського патріархату РПЦ, яка раніше була майже повністю знищена радянськими каральними органами [7, с. 37].

4 вересня, за ініціативою Й. Сталіна, відбулося зустріч в Кремлі керівництва Московського патріархату, що підтвердило повне прийняття та підтримку РПЦ з боку політичного та державного керівництва Радянського Союзу за її патріотичну позицію протягом війни.

14 вересня 1943 р. з метою координації державної релігійної політики та забезпечення зв'язку між керівництвом країни і ієрархією РПЦ було створено РСРПЦ. Головою Ради було призначено Г. Карпова, полковника НКДБ, якому доручили формування штатів обласних відділів РСРПЦ з участю таємних співробітників органів державної безпеки.

У травні 1944 р. було сформовано РСРК. Початково, очільником Ради було призначено полковника НКВС К. Зайцева, та незабаром він був замінений полковником державної безпеки І. Полянським. Очевидно, основною метою, як вважалося, було відродження релігійності в СРСР, яке було розпочато Сталіним у роки війни. Проте, насправді це було здійсненням радянських прагматичних політико-ідеологічних планів у державі та за її межами, з використанням церкви та її беззаперечного авторитету серед населення.

Головами Ради у справах РПЦ та Ради у справах релігійних культів при РНК Української РСР було обрано українських письменників П. Ходченка й П. Вільхового. За словами Б. Боцюрківа, ні Ходченко, ні Вільховий не були членами радянських спецслужб, тому фактичне керівництво цими структурами здійснювалося підполковником держбезпеки С. Каріним (С. Даниленком),

кадровим чекістом, який упродовж тривалого часу очолював роботу з українськими церковними організаціями у структурах НКВС-НКДБ. Цей посадовець був довіреною особою С. Савченка, наркома держбезпеки УРСР, і виконавцем його доручень, зокрема в організації боротьби з ОУН і УПА на землях Західної України, а також в координації дій проти УГКЦ. Він часто представляв себе як уповноваженого у справах релігій при РНК Української РСР.

Під керівництвом С. Каріна в липні-вересні 1944 р. місцеві органи НКВС-НКДБ активно проводили оперативну роботу в західноукраїнських областях, що передбачала ретельний аналіз інформації про діяльність УГКЦ та її ієрархів у період нацистської окупації. Працівники держбезпеки вживали різні заходи, щоб дослідити поведінку чисельних представників української інтелігенції й духовенства, про що свідчать документи партійних і каральних організацій [12, с.203-211; 13, с.223-231; 30, с.304-328]. І.Андрухів у своїй праці описав конкретні методи збору інформації про священників єпархії УГКЦ м. Станіслава, зазначаючи, що на сторінках українських газет, які були зібрані під час окупаційного періоду, оперативними працівниками робилася безліч поміток і підкреслень [16, с.121-122].

З поверненням до Львова органів НКВС та НКДБ, негайно розпочалася повторна оперативна розробка справи «Ходячі». Було створено вісім нових агентурних справ, спрямованих проти греко-католицьких священників, а також розпочато формування нової агентурної мережі, яка мала забезпечувати отримання інформації про дії митрополита та очільників єпархій з їх найближчого оточення. [18, с.120]

З початку 1943 р. в НКВС була введена Інструкція щодо роботи з релігійними організаціями на звільнених територіях. Згідно з цією Інструкцією, всі працівники релігійних установ, незалежно від їх віросповідання, під час окупації підпадали під облік у НКВС. Деяких діячів, зокрема з Західної України, сприймали як потенційну агентуру та активних співробітників нацистських загарбників [13, с.190-191]. Після 1944 року органи державної

безпеки майже не здійснювали арешти та утримування під вартою греко-католицьких священиків, за винятком двох осіб. Один з цих осіб був колишній ректор духовної семінарії м. Кременця, П. Табинський, якого звинуватили у співпраці з окупантами та заарештували [7, с.120].

У зиму 1945 р. відбувся ряд важливих змін в зовнішньополітичній сфері, що суттєво вплинули на настрої населення західноукраїнських територій. На конференції у Ялті 1945 року, яка зібрала керівників провідних держав-учасниць антигітлерівської коаліції, були остаточно вирішені питання щодо кордонів Польщі після війни. Однак, сподівання багатьох прихильників УГКЦ про те, що Галичину залишать у межах попередніх кордонів Польщі, не збулися. Згідно радянсько-польських угод, у 1944 році активно проводилася взаємна депортація польського та українського населення з прикордоння, що суттєво позбавляло УГКЦ значної соціальної підтримки. У газетах та на радіо активно розповсюджувалася антикатолицька кампанія, до якої приєдналася і РПЦ під керівництвом новообраного патріарха Алексія.

На початку 1945 р., Сталін та Молотов як лідери радянського керівництва активно просували заходи, спрямовані на збільшення ролі РПЦ у протистоянні католицизму і поверненні вірних до православ'я. Рада у справах РПЦ разом з партійними органами приймала рішення щодо кадрових питань церкви, разом зі призначенням ієрархів. Органи держбезпеки активно впливали на церковні структури, відправляючи своїх людей туди. Як зазначав І. Білас, РПЦ була «колонізована» державою і використовувалася як знаряддя для контролю над свідомістю народу, з метою централізації і посилення імперії в рамках тоталітарного режиму, злучення всіх конфесій під владою РПЦ [19, с.98].

На початку лютого був затверджений план широкомасштабних комплексних оперативних заходів, розроблений наркомом С. Савченком, щодо УГКЦ, спрямованих на практичне знищення церкви. План передбачав ряд заходів, спільно з дискредитацію і компрометацію вищих ієрархів УГКЦ, арешти священиків, які були пов'язані із повстанським рухом, та інші оперативні методи. Особливу увагу приділялося організаційним заходам, які

включали виявлення греко-католицьких священників, якими схвалювалася ідея приєднання до РПЦ, створення ініціативної групи греко-католиків для проведення кампанії з приєднання, маніпулювання Г. Костельником та доручення йому очолити рух за приєднання, а також організацію для обговорення умов приєднання делегації від ініціативної групи до Московської патріархії та православного екзарха РПЦ в Україні [13, с.355].

План передбачав створення православного єпископату у Львові, який очолював б український єпископ з правом місійної діяльності. Він також пропонував передати один з уніатських Кафедральних соборів православної громаді та підготувати відповідне звернення до віруючих-уніатів, закликаючи їх повернутися в обійми православ'я [13, с.356]. Присутність антиуніатських заходів у плані, який був розроблений енкадєбістами, свідчила про повну залежність і контроль РПЦ з боку радянських спецслужб. Фактично, РПЦ не була союзником або партнером НКДБ, а лише засобом, який використовував радянським режимом для боротьби проти УГКЦ.

Попри те, що офіційно спецслужби не мали завдань, пов'язаних з релігійними організаціями, система збору і аналізу відомостей, якою були передбачені репресивні заходи проти УГКЦ, свідчили про існування загальної координації цього процесу з боку вищого радянського політичного керівництва. Органами НКДБ проводилася попередня оперативна підготовка, формування необхідної документальної бази для подальших політичних звинувачень проти представників УГКЦ.

Активізувалася оперативна робота щодо агентурної справи «Ходячі». Проводилася підготовча робота для арешту ворожого єпископату та планування процесу возз'єднання УГКЦ з РПЦ. Зацікавленість Москви в цій справі була помітною, оскільки інформація про перебіг справи надсилався управлінням НКДБ західного регіону, окрім республіканського керівництва, безпосередньо до центральних органів НКДБ. Наприклад, про виявлені протягом декількох місяців факти співпраці з нацистською владою греко-католицьких священників, їх зв'язки з націоналістичним підпіллям і загонами

УПА начальник УНКДБ Львівської області О.Воронін доповідав наркому держбезпеки СРСР В.Меркулову, надаючи пропозиції щодо ліквідації УГКЦ в західних регіонах України.

Особливо було рекомендовано арештувати духовенство, пов'язане з підпільною діяльністю ОУН і УПА. Крім того, запропоновано не допускати створення дияконських шкіл та інших освітніх установ уніатської церкви. Проводити роботу з привернення віруючих до Православної церкви. Використовувати різні документи, підписані греко-католицьким духовенством у часи німецької окупації для дискредитації їх зв'язків з ОУН і УПА в пресі. [13, с.446-448]

15 березня 1945 року Г. Карпов надіслав Сталіну, Молотову й Берії свою детальну інструкцію, що складалася з десяти сторінок машинопису щодо плану знищення УГКЦ, також відому як Інструкція №58. Після ознайомлення з документом, 17 березня Сталін вніс резолюцію, погоджуючись з ним. Аналіз вмісту з цього документу свідчить про те, що в ньому були враховані майже всі пункти плану щодо ліквідації УГКЦ, який був розроблений НКДБ УРСР і направлений на погодження наркому В. Меркулову у лютому 1945 році. Усе вищесказане дозволяє зробити висновок щодо існування повної співпраці між органами, якими здійснювалися репресії, та органами, якими здійснювалася державна політика у релігійній сфері з метою придушення УГКЦ.

Активний наступ держави проти Церкви почався з публікації 8 квітня 1945 р. у газеті «Вільна Україна» (Львів) гучної статті, автором якої став відомий письменник і публіцист Ярослав Галан. Стаття вийшла під псевдонімом Володимир Росович. Автор висував звинувачення проти ГКЦ у зраді українського народу, зв'язках з ОУН/УПА, співпраці з нацистськими окупантами. Звинувачення у пособництві фашистським окупантам були спрямовані й на адресу митрополита А. Шептицького та Й. Сліпого, його наступникам.

Уранці 11 квітня Львівський Свято-Юрїївський комплекс був оточений відділом міліції. Увечері сюди прибули енкадебісти з ордерами на арешт та

обшук. Протягом ночі на 12 квітня 1945 р. органами держбезпеки було заарештовано всіх єпископів УГКЦ, що на той час перебували на території УРСР. Так, під арештом опинилися митрополит Й.Сліпий, єпископи Г.Хомишин, М.Будка, М.Чарнецький, І.Лятишевський. В Львівській області заарештовали прелатів О.Ковальського, Л.Куницького, священників В.Белея, С.Сампара, Й.Труша, Р.Білика та інших, загалом 33 представників УГКЦ. Крім релігійних осіб, в Соборі Св. Юра було затримано ще 17 осіб, яких підозрювали в причетності до націоналістичного підпілля [40, с.48-49]. Впродовж 12-14 квітня, після проведення докладних обшуків у Соборі Св. Юра, дяківській школі та Духовній академії, кадебісти затримали 159 студентів. Молоді люди були визнані придатними до служби у війську й мобілізовані до Червоної армії.

Управління НКДБ проводило щодо представників греко-католицького духовенства активні слідчі дії та арешти. Наприклад, станом на 25 квітня 1945 р. в обласному управлінні НКДБ м. Львова було відкрито 27 кримінальних справ проти 27 затриманих слухачів греко-католицьких навчальних закладів та духовних осіб. Кожен із затриманих був звинувачений у співробітництві з українськими націоналістами та німецькими окупантами. Така ж ситуація спостерігалася в Тернопільській, Дрогобицькій та Станіславській областях. За даними НКДБ, у 1945 р. на території України було заарештовано 96 представників духовенства УГКЦ. Керівники обласних управлінь регулярно надсилали рапорти до Москви, де повідомляли про застосування рішучих заходів щодо діячів УГКЦ. Проте центральний орган вимагав проведення ще рішучіших дій.

Після арешту та ув'язнення всього єпископату УГКЦ управління НКДБ СРСР вислало республіканським органам директиву №53, в якій підкреслювалася необхідність активізації агентурної роботи Ватикану та пропаганди ідеї об'єднання православ'я з католицизмом. У директиві греко-католицьке духовенство знову висвітлено у традиції радянської пропаганди. Москва переконувала, щоб обласні управління НКДБ в Західній Україні активно займалися розробкою католицького духовенства та його прихильників [13, с.559-560].

Після звільнення земель Західної України від фашистської окупації взаємини між УГКЦ та радянською владою протягом дев'яти місяців пройшли через значні зміни в політиці комуністичного режиму щодо уніатської церкви. Початково радикальні дії влади були стримані високим авторитетом митрополита А. Шептицького, який докладав зусиль для нормалізації стосунків з комуністичною владою з метою збереження церкви. Однак після смерті митрополита ситуація зазнала змін.

Незважаючи на спроби комуністичного режиму скористатися для придушення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях впливом УГКЦ, досягти успіху їм не вдалося. Тому репресивно-каральними органами, якими активно проводилася агентурно-оперативна робота щодо виявлення зв'язків діячів церкви з утвореннями ОУН і УПА та німецькими окупантами, розпочалася активна підготовка плану ліквідації церкви. Він був розроблений та реалізований за ініціативою Й. Сталіна спільно з державними органами – Радою у справах РПЦ та Радою у справах релігійних культів. Проте, головна роль на цьому етапі була відіграна структурами НКВС та НКДБ, які в квітні 1945 р. здійснили арешти та ув'язнення представників вищого церковного керівництва.

Власне узагальнюючи все вищесказане, робимо висновок, що знищення УГКЦ було важливою складовою антирелігійної політики Радянського Союзу. Після звільнення західноукраїнських земель від німецької окупації комуністичний режим почав активну діяльність з метою придушення УГКЦ та її впливу на національно-визвольний рух.

НКДБ та НКВС залучили до цієї справи значні ресурси та провели широкомасштабну оперативно-агентурну роботу, спрямовану на виявлення зв'язків церковних діячів з німецько-фашистськими окупантами та утвореннями ОУН/УПА. В результаті цих дій було затримано та ув'язнено вище керівництво УГКЦ, що спричинило серйозну дестабілізацію церковної структури.

Метою комуністичного режиму було зламати опір УГКЦ шляхом пропаганди та дискредитації її духовенства. Використовуючи ідеологічні

методи, влада спрямовувала зусилля на нейтралізацію впливу церкви на населення, а також на просування ідеї возз'єднання православ'я й католицизму.

Хоча режим сподівався на успіх у придушенні УГКЦ, його зусилля не досягли повного розчинення церкви. УГКЦ продовжила свою діяльність в підпіллі, зберігаючи свою ідентичність та віру. Знищення УГКЦ стало тим етапом в історії церкви, що свідчив про спротив та витримку вірних українського народу.

РОЗДІЛ 3. ЛЬВІВСЬКИЙ ПСЕВДОСОБОР 1946 РОКУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ АНТИУНІЙНОЇ РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Передумови та організаційна підготовка до проведення псевдо-собору

Щодо арешту очільників УГКЦ, І. Полянський зазначав, що церква має антирадянську позицію і підтримує націоналістичний рух, тому проводяться заходи з ліквідації її впливу і переходу віруючих у православ'я. Він також повідомив, що була організована Православна єпархія у Львові. Рада просила надати свої міркування на цей лист до 30 травня, разом із копією листа, із яким звернулися у Раду [20, с.390-591].

Процес переходу греко-католиків до православ'я вимагав вирішення організаційних та канонічних питань, що стосувалися функціонування церковних структур. Тому влада приділяла велику увагу створенню та діяльності ініціативних груп, якими пропагувалися розрив із Ватиканом та повернення до православ'я. Вирішальну роль у цьому процесі надавалася не лише самому процесу ліквідації унії, але й особами, які брали на себе відповідальність за організацію цих змін. За планом Карпова, група з числа греко-католицьких священиків мала виконувати завдання щодо повернення духовенства та вірних у православ'я. У цьому напрямку діяли також як державні, так і партійні органи, структури державної безпеки.

У згаданому листі до Микити Хрущова від 20 квітня, Г.Карпов зазначав, що всередині уніатської церкви, представлені Костельником та іншими священиками, формується ініціативна група, яка планує оголосити про розрив з

Ватиканом та закликати греко-католицьке духовенство приєднатися до православ'я [12, с.261].

Проте на той момент Г.Костельник остаточно не визначився із своєю позицією. Це підтверджують записи бесіди Г.Костельника з С.Каріним від 22 квітня 1945 р., де агентом держбезпеки зафіксовано сумніви священника щодо доцільності його участі в створенні такої групи. Тільки після настійливих аргументів, більше схожих на погрозу, Г.Костельник запевнив С.Каріна, що необхідна група буде сформована через тиждень після Пасхи. До речі, під час цієї бесіди було саме сформульовано назву «Ініціативна група по возз'єднанню ГКЦ з Православною». [13, с.566-568]

Увага спецслужб зосереджувалася на Г. Костельнику, оскільки вони аналізували його поведінку під час поїздки до Москви та взаємини з С. Каріним взимку-весною 1945 року. На запит держбезпеки в квітні 1945 р. Г. Костельником було підготовлено реферат, в якому він не підтримував репресивні заходи та жорстокий курс щодо всієї УГКЦ. Він вважав, що це призвело до морального занепаду серед народу, а влада мала поважати почуття віруючих. Костельник намагався не допустити використання чекістами шкідливих, на його думку, жорстких підходів до процесу переведення до православ'я. Він спробував переконати їх, що глибоке католицьке вчення, закорінене у галичан, не дозволить швидкого та примусового переходу до православ'я, але потребує поступового та обдуманого плану дій.

Проте пропозиції Г. Костельника щодо переконання вірних та духовенства не відповідали планам влади, яка прагнула негайно та радикально виконати завдання щодо об'єднання уніатської й православної церков. Органи НКДБ, застосовуючи свої звичайні методи примусу і терору, мали намір негайно реалізувати ці цілі. Вже через кілька тижнів після арешту єпископату УГКЦ, у травні 1945 р., було оголошено про створення Ініціативної групи, розпочато роботу її членів.

Ініціативна група, яка складалася з 3-х священників Гавриїла Костельника, керівника та настоятеля Преображенської церкви у Львові, представника

Львівської області; Михайла Мельника, генерального вікарія Перемишлянської єпархії, який представляв Дрогобицьку область; Антонія Пельвецького, декана Гусятинського деканату, що походив із Станіславщини (яка була у складі Тернопільської області за територіально-адміністративним поділом). В майбутньому НКДБ УРСР планувало об'єднати навколо цієї групи членів духовенства УГКЦ, які би згодилися підкоритися Московській патріархії РПЦ. Ця група була центральною Ініціативною групою, і за задумом органів НКДБ, їй мали підпорядковуватися кілька аналогічних груп на місцях. Проте, на місцевому рівні, в єпархіях та областях, такі групи практично не здійснювали жодної активності. Всю роботу взяла на себе фактично група Г. Костельника.

Співробітники державної безпеки розуміли, що керівником Ініціативної групи має бути впливова і відома особистість у суспільстві уніатського духовенства. Після ретельної перевірки, вони обрали Гавриїла Костельника, який, на їхню думку, здатний об'єднати широке коло духовенства і парафіян навколо себе. Костельник, який володів авторитетом, крім своїх пастирських обов'язків, займався викладацькою й науковою роботою. Він мав високий рівень освіти в богослов'ї і філософії, захистив докторську дисертацію з теології, керував кафедрою філософії в Львівській духовній академії: відомий як промовець і добрий пастир. Його підтримував і митрополит Андрей Шептицький, а також інші ієрархи УГКЦ. Однак вирішальним фактором для представників державної безпеки було те, що Костельник відкрито висловлював свою неприязнь до Ватикану і поширював ідею самостійної української церкви.

Радянські органи НКДБ, використовуючи різні методи впливу, примусили згаданих вище духовних діячів брати участь у спеціально запланованій операції, приховуючи від них справжні цілі, маніпулюючи та контролюючи їх. У серпні 1945 року управління НКДБ по Львівській області створило щодо них агентурну справу під назвою «Відродженці». Підставою для цієї справи були сумніви чекістів у щирості намірів Г. Костельника стосовно переходу у православ'я, припущення, що він прагне зберегти ГКЦ як

самостійну Православну церкву, незалежну від Московського патріархату РПЦ [14, с.26-27].

Початком травня П. Вільховий прибув до Львова, де зустрічався з членами Ініціативної групи, після чого було публічно оголошено про її створення. 28 травня члени групи підготували 2 документи, які передали через чекістського підполковника С. Каріна голові РНК УРСР М. Хрущову. Один з них був листом до РНК УРСР, в якому розглядалося становище ГКЦ на Західній Україні, а другий – зверненням Ініціативної групи до духовенства УГКЦ, яке мали намір оприлюднити лише за дозволом уряду.

Обидва документи були надіслані до Москви для затвердження, але радянське керівництво не поспішало їх публікувати та надавати відповідь. У той же час наркомом С. Савченком 31 травня 1945 р. була вислана директива до обласних управлінь щодо посилення роботи проти ГКЦ, передбачаючи облік і контроль усіх деканів, організацію нарад деканів щодо переходу до РПЦ та перспективи співпраці з уповноваженими при облвиконкомах у релігійних справах. Зафіксовані органами держбезпеки відгуки населення щодо створення та діяльності Ініціативної групи в основному відображали негативну оцінку і рішучість священників і парафіян залишатися в своїй вірі [13, с.760-762].

Після невеликої перерви, 18 червня уповноваженим РПЦ при РНК УРСР П. Ходченком було санкціоновано діяльність Ініціативної групи як єдиного тимчасового церковно-адміністративного органу, що має повне керівництво греко-католицькими парафіями у західному регіоні України та може здійснювати перехід цих парафій до РПЦ. У документі зазначалося, що Ініціативна група повинна узгоджувати свої дії з Радою у справах РПЦ при Раді Народних Комісарів УРСР та її обласними уповноваженими [8, с.14].

Отримавши згоду від Москви, М.Хрущов видав відповідні директиви і К.Литвин, завідувач відділу пропаганди та агітації ЦК КП(б)У, направив вказівку першим секретарям обкомів партій у західних областях (крім Закарпатської) про публікацію листа Ініціативної групи та відповіді РНК УРСР в обласних газетах [7, с.222-223].

Органи державної безпеки відкрито підтримували функціонування Ініціативної групи, зокрема в питанні призначення нових деканів. Це підтверджується директивою генерала Вороніна від 1 грудня 1945 р., адресованою його підлеглим в районах, в якій чітко вказується методика призначення: «У зв'язку з реорганізацією деканату, керівником Ініціативної групи д-ром Костельником призначаються нові декани, які згодні приєднатися до Православної церкви. Для цього вам надсилається листування, що надійшло від Ініціативної групи, в якому Костельник звертається до очільника Райвиконкому з пропозицією призначення священника на посаду декана, а прізвище цього священника зазначено в іншому документі. Ваше завдання – передати ці документи голові Райвиконкому і домовитися з ним, щоб він негайно запросив священника до себе, ознайомився з ним і передав документ Костельника... Для початку роботи з деканами ви маєте доручити їм проведення нарад з дияками (там, де це ще не було зроблено) щодо питання приєднання РПЦ» [14, с.392- 393].

Проте Ініціативній групі часто не вдавалося успішно збирати підписи священників, які були готові перейти у православ'я добровільно. Радянські органи розуміли, що простими закликами до возз'єднання неможливо подолати опір греко-католицького духовенства. У зв'язку з цим було прийнято рішення про використання загальних репресій та шантажу з боку влади, що, на відміну від палких промов Ініціативної групи, виявилось набагато ефективнішим у впливі на священників.

Протягом періоду з 1 серпня до кінця грудня 1945 р., лише в Станіславській області було затримано 33 священники, які активно протиставлялися возз'єднанню, були звинувачені у співпраці з німецько-фашистськими окупантами та буржуазними націоналістами. Це призвело до скорочення кількості священників з 372 до 339 осіб до кінця року. У Львівській області на 20 листопада 1945 року було затримано 104 особи (священників, монахів і мирян), у Дрогобицькій області – 35 затриманих і 18 підданих репресіям, а в Тернопільській області з 45 священників, які були вороже

налаштовані до возз'єднання, деякі виїхали до Польщі, а інших було затримано [14, с.428-429].

У грудні 1945 р., підбиваючи підсумки діяльності республіканських органів державної безпеки щодо припинення існування УГКЦ, нарком С.Савченко звітував наркомові В.Меркулову: загалом, у чотирьох областях УРСР, де функціонували уніатські парафії (переважно у галицьких областях), з числа 1267 деканів і священників, 966 осіб, що становить 76,2%, приєдналися до Ініціативної групи. Загалом, на 15 грудня цього року, у цих областях було зареєстровано 1140 осіб, які приєдналися до Ініціативної групи, зокрема: 1 генеральний вікарій, 76 деканів, 890 священників, 17 дияконів, 3 монахи та 153 дяки [14, с.451].

Таким чином, радянська влада підготувала сприятливий ґрунт для проведення псевдособору та ліквідації УГКЦ на території західної України. Не відходячи від звичних методів, керівництво досягло бажаних результатів та придушило слово релігійних громадян.

3.2. Проведення Львівського псевдо-собору та його наслідки для УГКЦ

Наступ сталінщини на галицьку ГКЦ був однією зі складових загального плану масштабної протидії католицизму не лише у Радянському Союзі, але й в інших східно-європейських країнах, які опинилися у сфері впливу більшовиків, а також у цілому світі. За інформацією, почерпнутою дослідниками з одного секретного партійного документу, з рішенням щодо «возз'єднання» УГКЦ із Московським Патріархатом партійний актив був ознайомлений ще в лютому 1945 р. [21, с. 89].

2 березня 1945 р. полковником держбезпеки Георгієм Карповим, очільником Ради у справах РПЦ при Раднаркомі СРСР, було отримано наказ від В. Молотова, першого заступника Голови РНК СРСР, щодо розроблення рекомендацій стосовно масштабного наступу на католицизм, передовсім на УГКЦ, із залученням до цього, як помічника, російського православного духовенства [43, с. 87].

Більшовики, не сподіваючись на поступливість Митрополита Йосифа Сліпого, прийняли рішення його усунути. В березні 1946 р. у Києві над Митрополитом відбувся суд. Святому отцю, єдиною провиною якого була вірність Церкві і народу, було винесено суворий вирок – 8 років ув'язнення й каторги у Сибіру.

Офіційне повідомлення про арешти духовних осіб з числа української католицької ієрархії уперше з'явилося в пресі майже рік потому, 1 березня 1946 р.: газетою «Вільна Україна» було оприлюднено «причину» («активна зрадницька й підсобницька діяльність на користь німецьких окупантів») та зізнання заарештованих «у проведенні ворожої діяльності проти Радянського Союзу». Однак, як засвідчують офіційні документи, в західній Україні у правдоподібність подібних тверджень не вірили.

Одразу ж після арешту членів єпископату, радянськими репресивними службами, згідно із сформульованими в інструкції Карпова завданнями, було розпочато створення «добровільної» «Ініціативної групи по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Православною Церквою», з осередком у Львові. Це завдання було доручене Сергієві Даниленку. Одним з перших кроків щодо його реалізації з боку органів НКДБ стало призначення у квітні 1945 р. нового адміністратора Львівської архієпархії. На цю посаду був призначений о. Гавриїл Костельник [21, с. 106].

Новий посадовець скликав львівських священиків та обговорив з ними ситуацію, яка склалася в УГКЦ після арешту єпископату. З його слів учасникам зібрання стало відомо про припинення радянською владою толерування існування Церкви, а на духовних осіб, котрі відмовляться від офіційного переходу до РПЦ, чекають репресії.

У травні 1945 р. ініціативною групою було направлено звернення до РНК УРСР і Й. Сталіна з «проханням» щодо виведення Церкви [УКЦ] зі становища анархії й об'єднання її з РПЦ [15, с. 70].

У зверненні учасників Ініціативної групи до РНК була відображена доволі гнітюча картина: Римом «упосліджувалася» ГКЦ з метою «щораз

більшої асиміляції...з латинською Церквою», полонізуючи її вірних. Однією з цілей окупації Галичини нацистською Німеччиною було знищення і Православної церкви, і ГКЦ. За цих непростих обставин Греко-Католицькій Церкві звернутися за допомогою більше не було до кого. Її традиційною орієнтацією на Захід, її жахом перед «атеїзмом революціонерів», а також браком «довір'я до вирішення національного питання в СРСР» були унеможливлені щільніші зв'язки з «совецькою» державою. Другим, документом, підготовленим «ініціаторами», став лист «До всечасного греко-католицького духовенства в західних областях України».

Ініціативна група, щільно контрольована державою, розпочала масштабну пропагандистську кампанію, намагаючись переконати духовенство в безперспективності опору «возз'єднанню», переконуючи, що рішення влади щодо ліквідації УГКЦ є безповоротним.

Забезпечити масовість акції «возз'єднання» греко-католиків з РПЦ владі було непросто. Ставало все більш очевидним, що навіть застосування каральних заходів не є достатньо ефективним. На початку грудня 1945 р. радянською владою, Московським Патріархатом та членами Ініціативної групи було прийняте рішення про недоцільність подальших зволікань щодо офіційної ліквідації ГКЦ в Галичині та її приєднання до РПЦ.

Керівниками РСРПЦ та РСРК на зустрічі, яка відбулася в Києві, було відхилено пропозицію патріарха Алексія провести, замість скликання собору, прості збори по єпархіях. Учасники зібрання домовилися щодо зібрання «собору» не пізніше 15-20 березня 1946 р., «до початку польових робіт» та після проведення у Галичині виборів до Верховної Ради, яким загрожував зрив через бойкот з боку ОУН/УПА. На меті організаторів «собору» було також «приурочення» його до 350-річчя Берестейської унії [21, с.131].

18 лютого 1946 р. у Львові відбулася зустріч лідерів Ініціативної групи, на якій було затверджено кандидатури учасників «собору»: від духовенства – 221 представника (104 осіб від Львівської архієпархії, 59 осіб від Перемиської та 58 осіб від Станіславської єпархій), від мирян – 30 представників [43, с. 112].

Суттєвою проблемою, з якою довелося зіткнутися організаторам, була відсутність греко-католицького єпископату, через що Собор не можна було вважати канонічним. Органи держбезпеки не змогли залучити до кампанії «возз'єднання» жодного з єпископів, які були ув'язненими. Московська патріархія, скориставшись порадою Г. Котельника, яку підтримав уповноважений РСРК по Україні П. Вільхов, усупереч канонам, не проголошуючи публічно, висвятили на православних єпископів 2-х членів «Ініціативної групи» А. Пельвецького та М. Мельника, що було затверджено рішенням Синоду РПЦ від 19 лютого 1946 р. Г. Костельник, очільник «об'єднавчого» процесу, як представник білого духовенства претендувати на цей сан не міг [23, с. 372].

Вранці в п'ятницю, 8 березня 1946 р., делегатів доставили до собору Св. Юра. Тут їм належало під наглядом охорони виконати відведену їм роль у «возз'єднавчому» зібранні, наперед розписаному до дрібниць. О 10 год. 30 хв. хвалебним молебнем «О призванні Св. Духа» розпочалася робота «Собору». У присутності 216 представників духовенства і 19 мирян відбулася співслужба трьох засновників Ініціативної групи: Г. Костельника, А. Пельвецького і М. Мельника. Потім, згідно із затвердженим на передсоборному зібранні порядком денним, цими трьома особами було перебрано на себе функції президії «собору». Місце секретарів зайняли 2 інших священики, які таємно вже перейшли у православ'я, о. Микита Павлосюк та о. Юрій Ванчицький [21, с. 143].

У перший робочий день Собор «канонічно оформив» прийняту напередодні ухвалу. Відбулося богослужіння, відправлене єпископами Макарієм, Нестором, Антонієм і Михаїлом. Одразу після цього була відправлена панахида за покійного митрополита А. Шептицького, трактованого у якості «предтечі православ'я в Галичині».

У цей день собор прийняв наступні рішення, загально підтримані учасниками:

1. Скасування постанови Берестейської унії з 1596 року.

2. Відокремлення від римської (папської) Церкви.
3. Повернення до праотцівської православної віри.
4. Приєднання до Всеросійської Православної Церкви в межах СРСР.

9 березня (день другий), «Собором» розглядалося питання щодо «канонічного оформлення» прийнятого ними рішення про «возз'єднання» з РПЦ. Зібрання розпочалося спільною відправою літургії єпископами Нестором, Макарієм, Нестором, Михаїлом та Антонієм; владикою Макарієм було здійснено чин «приєднання учасників «собору» до Православної Церкви». Усім учасникам зібрання належало підписати два прийняті документи – звернення до патріарха Московського і всієї Руси Алексія і телеграму до Михайла Гречухи, голови Президії ВР УРСР.

10 березня, у третій день «Собору», в Неділю Торжества Православ'я, робота почалася з відправлення митрополитом Йоаном (Соколовим) у співслужінні 4-х православних єпископів, у тому числі владик Антонія (Пельвецького) і Михаїла (Мельника), Архиєрейської Божественної Літургії, яка стала першою відкритою для публіки соборною подією. «Возз'єднання» було ознаменоване подарованою патріаршим екзархом храму Св. Юра іконою Богородиці з Києво-Печерської лаври. Таким чином, львів'яни офіційно дізналися про «самоліквідацію» УГКЦ лише 10 березня.

На третій день по закінченні «собору» о. Костельник отримав телеграму від патріарха Алексія, у якій містилися висловлення «великої радості» з приводу «довершеного торжества возз'єднання», благословення «всіх, хто возз'єдналися», і подяка організаторам Ініціативної групи «за труд по возз'єднанню».

31 березня члени президії – владика Антоній (Пельвецький) і Михаїл (Мельник) та о. Костельник у супроводі о. Є. Юрика з м. Львова, о. Ісидора Лоточинського з м. Станіслава і «брата» М. Матвейка з м. Дрогобича – вирушили до Києва й Москви з ухваленими на «соборі» документами. В Києві вони переглянули фрагменти ще незавершеної кінокартини «Львівський Собор». 3 квітня учасники делегації зустрілися з Микитою Хрущовим, першим

секретарем КП(б)У, та Михайлом Гречухою, головою Президії ВР УРСР. Гавриїлом Костельником було їм передано «Звернення Собору до Верховної Ради УРСР» і висловлено подяку урядові за турботу і допомогу, надану у цій «величній» справі «возз'єднання», зокрема, за організацію собору.

Таким чином була завершена майже дворічна підготовча робота правлячого режиму з ліквідації УГКЦ на теренах Галичини. Влада не мала сумнівів щодо визнання легітимними рішень Львівського собору, головною тезою яких було «споконвічне» прагнення українців до єдності з православ'ям. Однак, відповідно до канонів католицизму, проведення церковних зібрань такого рівня мало відбуватися виключно за умови скликання їх предстоятелями Церкви. Крім того, передбачалася обов'язкова присутність на них представників єпископату. Однак на псевдособорі у Львові не були присутніми жоден із владик ГКЦ: весь єпископат перебував під арештом, саме скликання Собору було здійснене не канонічною церковною владою, а групою православних священиків, уповноважених радянським урядом, які на час його проведення вже належали РПЦ. Застереження викликає й принцип «виборності» делегатів, які були довільно призначені членами «Ініціативної групи», по проходженні ними процедури фільтрації з боку спецслужб [23, с.375].

Наведені факти дозволяють підсумувати: ініціатором проведення Львівського псевдособору був правлячий режим. Сам захід справляв враження швидше мітингового й політико-державного, ніж церковного. Позбавлений належної канонічної основи, він не мав юридичних підстав щодо прийняття ухвали про укладення з Римом унії або «возз'єднання» з РПЦ. Тож не викликає подиву те, що Українською Католицькою Церквою ніколи не визнавалася правомірність його рішень. Проте резолюцію, якою Львівський собор проголошувався канонічно недійсним та таким, що ним втрачено законну силу, синод єпископів УКЦ в Римі прийняв лише 2 грудня 1980 р.

По визнанні УГКЦ поза законом нечисленні представники її монашого світського кліру, які залишалися на волі, взяли на себе відповідальність за

галицьку «катакомбну Церкву». Це були не лише ті священники, яким певний час вдавалося уникати арештів, перебуваючи у підпіллі та служачи капеланами в УПА, але й такі, хто, про людське око залишивши церкву, взялися до якоїсь світської праці, а також ті, які під примусом «возз'єдналися» з РПЦ, але пізніше вийшли з православ'я. На території Львівської архієпархії таємне очільництво Церквою від імені ув'язнених єпископів здійснювалося архимандритом Климентієм (Шептицьким), а по його арешті 5 червня 1947 р. – віце-провінціалом редemptористів Йосифом де Вохтом. У грудні 1948 р., напередодні депортації до Бельгії, о. де Вохт передав свої повноваження о. Івану Зятику. Незабаром отця Зятика було заарештовано; у 1950 р. він був засуджений, а в 1956 р. загинув у сибірських таборах.

Розглянувши події, пов'язані з Львівським псевдособором 1946 р., робимо висновок: цей псевдособор став наслідком реалізації антирелігійної політики радянської влади, метою якої було припинення існування УГКЦ та примус греко-католицької спільноти підпорядкуватися РПЦ.

Проведення псевдособору супроводжувалося порушенням канонів і принципів православної церкви, використанням маніпуляцій та адміністративного тиску. Головною метою цього заходу була легалізація переходу греко-католицької спільноти до православ'я через примушування священників і вірян до зміни їх релігійної приналежності.

До тих священників, монахів та мирян, що виступали проти возз'єднання, радянськими органами застосовувалися акції тиску, шантажу й репресій, що призвело до численних арештів та засуджень. Цим було спричинене значне скорочення чисельності священників УГКЦ.

Львівський псевдособор 1946 р. засвідчив історичний факт переслідування радянським режимом ГКЦ та порушення релігійних свобод. Цей захід увійшов у широку кампанію, розгорнуту радянською владою, щодо релігійного пригнічення і ліквідації незалежних релігійних організацій.

Загалом історія проведення Львівського псевдособору 1946 року стала відображенням трагічної сторони радянської антирелігійної політики і

послужила нагадуванням про необхідність захисту релігійних свобод і прав людини.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ШКОЛІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЛЬВІВСЬКИЙ ПСЕВДО-СОБОР У 1946р. ЛІКВІДАЦІЯ УГКЦ У 1946-1949рр.»)

Проблемна ситуація є одним із початкових етапів у формуванні процесів мислення та аналізування. Нерозуміння чи розбіжності у фактах породжують внутрішні дискусії, які спонукають бути не просто пасивним слухачем, а давати власні оцінкові судження. Елементи проблемного навчання педагог застосовує під час різних типів уроків. Можна використовувати елементи проблемного навчання (несподівані запитання на початку вивчення нової теми на уроці) або весь урок формувати як проблемний.

Цілі та завдання проблемного навчання. Набуття знань, умінь, навичок. Засвоєння способів самостійної діяльності. Розвиток логічного, критичного та емпатійного мислення. Розвиток пізнавальних і творчих здібностей.

Метод проблемного навчання потребує неабиякого рівня професійної майстерності від педагога. Саме семантично правильне формулювання проблемності уроку є основою проблемного навчання. Адже викладання нового матеріалу є проблемним, якщо воно всім своїм змістом і способом розкриття ставить яке-небудь питання, що вимагає розв'язання, але прямого і завершеного пояснення невідомого вчитель не дає. Саме це спонукає учнів до самостійних пошуків розв'язання проблеми[46, с. 12].

Проблемною ситуацією може бути протиріччя, що міститься в навчальному матеріалі, або введення в урок фрагменту документу суперечливого характеру, або викладання суперечливих поглядів на одне і те саме питання. У зв'язку з тим, що вчитель викладає проблемно, учні повинні з допомогою раніше здобутих знань виділити з фактів і сформулювати рішення проблеми самостійно. Саме самостійність є в основною провідною діяльністю. Вчитель лише висловлює суть, висновки учні формулюють самостійно.

Проблемне навчання реалізується в межах класно-урочної системи, в якій основною формою навчання є урок. Отже, основною формою проблемного навчання є проблемний урок.

Проблемно-пошукові методи застосовуються в ході проблемного навчання. Слід зауважити, що під проблемною ситуацією треба вважати невідповідність між тим, що вивчається і вже вивченим. При використанні проблемно-пошукових методів навчання викладач використовує такі прийоми: створює проблемну ситуацію (ставить питання, пропонує задачу, експериментальне завдання), організує колективне обговорення можливих підходів до рішення проблемної ситуації, стимулює висування гіпотез, тощо. Учні або студенти роблять припущення про шляхи вирішення проблемної ситуації, узагальнюють раніше набуті знання, виявляють причини явищ, пояснюють їхнє походження, вибирають найбільш раціональний варіант вирішення проблемної ситуації. Викладач обов'язково керує цим процесом на всіх етапах, а також за допомогою запитань-підказок[47, с. 193].

Проблемно-пошукові методи навчання дуже ефективні для дистанційного навчання. В зв'язку з цим прийнято говорити про методи проблемного викладання навчального матеріалу, про проблемні і евристичні бесіди, про застосування наочних методів проблемно-пошукового типу, про проведення проблемно-пошукових практичних робіт дослідницького виду. Цей вид методів включає в себе такі його окремі випадки, як метод проблемного викладання, частково-пошуковий, або евристичний, дослідницький методи навчання.

Навчальне завдання - це ситуація, коли необхідно знайти відповідь, а засобів для цього не завжди достатньо. Ситуація припускає знаходження способу дії, а не зміну предмета, з яким діє суб'єкт навчання[46, с.13].

У процесі рішення навчального завдання перетинаються педагогічна діяльність вчителя і навчальна діяльність учня. Тим самим, завдання являє собою одиницю педагогічної взаємодії.

Процес рішення навчального завдання складається з 5-ти етапів:

- мотивація;

- аналіз проблеми;
- пошук рішення проблеми на основі відомого алгоритму;
- доказ і обґрунтування правильності рішення;
- реалізація і перевірка рішення, а в разі потреби - його корекція.

коротко про методичні особливості викладання в старших класах.:

- Облік пізнавальних можливостей учнів представляє основу для здійснення добору змісту історичного матеріалу, ефективної спільної діяльності вчителя й учнів на уроці історії.

- Робота вчителя в старших загальноосвітніх і профільних класах ґрунтується на організації самостійної пізнавальної діяльності школярів.

- Вивчення програмового матеріалу припускає реалізацію інтегрованого підходу, проблемно-пошукових, розвиваючих підходів. Це варто враховувати при виборі форми організації уроку.

- Величезне значення в роботі зі старшокласниками грають документальні джерела, таблиці, схеми, карти.

- Завдання вчителя повинні носити глибокий, аналітичний характер і бути направлені на розвиток операційної сторони навчальної діяльності школярів.

Наприклад: складіть пам'ятку "Як писати відгук на художньо-історичну книгу"

Відгук повинен містити характеристику усіх розділів книги. В ньому відображається працелюбність і працездатність автора, ступінь самостійності, ініціатива, схильність до наукових досліджень, уміння ставити експеримент і робити з нього правильні висновки. Доцільно відзначити участь автора в наукових конференціях, доповіді, з якими він виступав на них, наукових семінарах та інших наукових заходах.

Приблизний план відгуку:

- короткі бібліографічні відомості про книгу;
- у чому заключається суть назви;
- враження від прочитаного;
- особливості сюжету та композиції;

- актуальність проблематики;
- мова та стиль твору;
- ступінь розкриття історичної теми сюжету.

Умовно виділяють наступні види відгуків:

- невелика критична або публіцистична стаття (часто полемічного характеру), в якій даний твір є приводом для обговорення актуальних суспільних, історичних або літературних проблем;

- есе; це в більшій мірі ліричний роздум автора відгуку, яке нав'язане прочитаним твором, ніж його критичний аналіз;

- розгорнута анотація, в якій подається зміст твору, особливості композиції, майстерність автора і також міститься оцінка твору[48, с.13].

Пройшовши "загартування" проблемним навчанням у стінах школи, молодь готова до самостійного виходу в світ, до вирішення проблем, не потребують постійного "заступництва" з боку старших. Це не ті люди, які "пливуть за течією", а самостійні, активні творці свого життя.

Під час порушення проблемного питання варто всесторонньо підходити до формулювання його суті. Важливо звернути увагу на ситуацію конфлікту, що побудована на протиріччі нових фактів і теоретичних узагальнень, які склалися в науці, суспільстві, індивідуальній свідомості. Наприклад, вивчаючи тему «Ліквідація УГКЦ в 1946-1949рр.» в 11 класі виникає багато запитань: чому Львівський собор 1946 року не визнано канонічним, хоча є документальне підтвердження його проведення відповідно до встановленого порядку? Ситуація невідповідності ґрунтується на зіткненні наукових даних з життєвим досвідом і побутовим уявленням. Наприклад, якщо Собор у Львові 1946 року був канонічним, то чому немає жодних фото з його проведення? Проблемне завдання із ситуацією невизначеності містить в умові недостатню кількість даних для вирішення, проте воно все таки може бути вирішене завдяки тямущості учня і його базовим знанням з теми. Наприклад, чому на знак возз'єднання саме з Києво-Печерської лаври храму Св. Юра була подаровано ікону? У проблемних завданнях із ситуацією припущення учням пропонується

створити власну інтерпретацію історичних подій, явищ, пояснити їх причини і наслідки, мотиви й мету діяльності, навести аргументи. Це завдання, які починаються словами: «Як ви гадаєте (як на вашу думку), що було б якби у 1945 р. духовенство УГКЦ погодилося на пропозицію радянської влади?». Проблемне завдання дискусійного характеру містить в умові дві й більше суперечливих думки щодо причин, характеру, наслідків історичних подій і явищ. Учням необхідно визначитися із власним судженням стосовно них, обґрунтувавши справедливість однієї з версій або висунути власну. Наприклад, чи має держава розпоряджатися справами релігії[45, с. 30]?

Учням можна запропонувати змінити спосіб викладу матеріалу, розкрити суть історичних явищ, встановити причинно-наслідкові зв'язки, порівняти суспільно-економічні формації, розкрити протиріччя, що викликали подію або зміни в суспільстві, скласти характеристику політичного діяча, розшифрувати подію по карті і у зв'язку із хронологією, виявити мотиви діяльності політичних діячів, дати оцінку їх морального обліку, виявити значення події для сьогодення. Вчитель повинен залучити до розв'язання різноманітних творчих завдань. Наприклад, завдання на проблемне бачення, завдання на конструювання заданих ситуацій, завдання-головоломки, завдання-парадокси, завдання - антимонії. Слово у вивченні історії має носити характер першоджерела, яке треба дослідити. Це дає змогу не запозичувати чужих думок в готовому вигляді. Крім того, під час дослідницької роботи виникає необхідність у використанні словників, енциклопедій, довідників, тощо.

При проблемному навчанні з успіхом можна застосовувати усі традиційні форми навчання: індивідуальну, групову, фронтальну, а також новітні: бригадно-індивідуальні, модульно-розвивальні, духовно-регулятивні, тощо, в залежності від мети, завдання та форми уроку. Існують такі форми самовираження учнів: бесіди, диспути, семінари, конференції, самостійна роботи з підручником вивчення першоджерел, підготовка доповідей з наступним обговоренням, встановлення зв'язку історії з іншими науками та мистецтвом, уроки-екскурсії, уроки-подорожі. робота з науковою, художньою і

історичною літературою - як урочні форми роботи. І позаурочні - факультативні заняття, гуртки, олімпіади, клуби, історичні вечори, конкурси: "Історія і сучасність", "Чи знаєш ти своє місто?", випуск шкільних газет на історичну тему. Пропонуються і інші форми уроків на розвиток творчих знань: урок - "брейн - ринг", урок - панорама, інтегрований урок, бінарні уроки, урок - творча майстерня, прес-конференція, круглий стіл, тощо. Останнім часом часто застосовуються вчителями, як в урочний, так і позаурочний, такі форми роботи з використанням ігрової методики, як: гра "Шанс", "Слабка ланка", "Щасливий випадок", із захопленням сприймаються учнями театралізовані постановки на історичну тему, уроки "Сам собі режисер", урок-малюнок. урок-суд. Сучасні засоби дають змогу учням самостійно працювати над створенням фільмів: "Історія моєї школи - частина історії України". "Історія мого міста (району)", тощо.

Чудовим засобом стимулювання думки школяра та розвитку його творчого мислення є майстерно застосовані прийоми. Найважливішими прийомами активізації розумової діяльності у проблемному навчанні є прийоми самостійного здобуття знань: аналізу фактів, постановка проблеми, порівняння, зіставлення, систематизація, осмислення, пошук рішення проблеми, висунення гіпотез, їх доведення і перевірка. Причому перевірка тут проходить із застосуванням прийому самоконтролю. Необхідністю є застосування прийомів - стимулювання і активізації уваги створення емоційного настрою і збудження інтересу до теми [47, с.196].

Підвищити пізнавальний, інтелектуальний і творчий рівень учнів можна, змістивши центр тяжіння із після урочного етапу на перед урочний, тобто зорієнтувавши навчальний процес так, щоб учні готувалися до нової теми. Таким чином, учні приходять на урок з багажем знань і запитань - починається живе творче спілкування. Самовдосконаленню особистості сприяють прийоми перенесення досвіду поколінь на наш час, на себе. Важливим є і прийоми спілкування, щоб кожне слово, звернене до учнів, викликало внутрішню роботу розуму й серця.

Таким чином, проблемний методи в навчанні застосовуються здебільшого з метою розвитку навичок творчої навчально-пізнавальної діяльності, вони сприяють більш осмисленому і самостійному оволодінню знаннями. Проблемне навчання на уроці історії формує в учнів уміння творчо мислити, висловлювати власну думку, давати власне трактування суті історичних фактів, робити власні висновки. За проблемного викладу історичний матеріал викликає самостійну пізнавальну діяльність учнів, забезпечує їх активну увагу й сприйняття вивченого. Кожне проблемне завдання містить у собі елементи проблемної ситуації. Для ефективного керівництва формуванням творчого мислення в школярів учителю важливо знати типології проблемних ситуацій, що дозволить йому їх свідомо та цілеспрямовано створювати й застосовувати.

ВИСНОВКИ

Під час написання дипломної роботи були проаналізовані різноманітні джерела та історіографічні матеріали, що стосуються Львівського псевдособору 1946 року. Це дозволило отримати точнішу картину про події, що відбулися на той час та її наслідки.

Одним із головних джерел, на яке ми опиралися під час написання роботи, були документи і архівні матеріали, зокрема протоколи засідань Львівського псевдособору, листування між учасниками собору та інші документи, що зберігаються в архівах. Ці джерела дозволили нам отримати точну інформацію про порядок денний собору, рішення, що були ухвалені і погляди різних учасників. Проблемний методи в навчанні застосовуються здебільшого з метою розвитку навичок творчої навчально-пізнавальної діяльності, вони сприяють більш осмисленому і самостійному оволодінню знаннями. Проблемне навчання на уроці історії формує в учнів уміння творчо мислити, висловлювати власну думку, давати власне трактування суті історичних фактів, робити власні висновки. За проблемного викладу історичний матеріал викликає самостійну пізнавальну діяльність учнів, забезпечує їх активну увагу й сприйняття вивченого. Кожне проблемне завдання містить у собі елементи проблемної ситуації. Для ефективного керівництва формуванням творчого мислення в школярів учителю важливо знати типології проблемних ситуацій, що дозволить йому їх свідомо та цілеспрямовано створювати й застосовувати.

Окрім того, ми також звернулися до історіографічних досліджень, присвячених Львівському псевдособору, які були опубліковані в різних часових періодах. Ці дослідження надали нам спектр поглядів на цю подію, історіософські інтерпретації причин та наслідків. Аналізуючи ці дослідження, ми могли оцінити рівень об'єктивності та достовірності різних авторів, а також зробити власні висновки на підставі їхніх аргументів.

В результаті нашої роботи ми зрозуміли, що Львівський псевдособор 1946 р. був складною і суперечливою подією, яка залишила відбиток у історії становлення УГКЦ. Він став причиною майбутнього розколу в церковному середовищі і мав далекосяжні наслідки для релігійного життя в Україні. Висновки щодо причин, які призвели до проведення цього собору, розходяться у дослідженнях різних авторів, але багато з них підкреслюють політичний та соціальний контекст того часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Неопубліковані матеріали

Електронний архів Українського визвольного руху

1. Довідка про відправлення телеграми від НКГБ ССРСР Меркулова до НКГБ УССР Савченка. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/28585?locale=ua>. (Дата звернення: 9 листопада 2023 р.)
2. Доповідна записка Микиті Хрущову про стан греко-католицької церкви після «собору». URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/28581?locale=ua> (Дата звернення: 9 листопада 2023 р.)
3. Записка по \"ВЧ\". Перелік прізвищ священників, які на думку заступника начальника 2 відділу УНКГБ Літвінова мали отримати запрошення на Львівський псевдособор. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/28596?locale=ua>. (Дата звернення: 9 листопада 2023 р.)
4. Наказ Дрогобицькому УНКГБ про застосування спеціальних засобів охорони для Михайла Мельника і інших учасників Львівського псевдособору. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/28597?locale=ua> (Дата звернення: 9 листопада 2023 р.)
5. Спецповідомлення про реакцію духовенства і населення на Львівський «собор». URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/28603?locale=ua> (Дата звернення: 9 листопада 2023 р.)

II. Опубліковані документи

6. Возз'єднання: зб. архівних документів і матеріалів (травень 1944 - січень 1946) [упоряд., передмова та покажчики О. Д. Довганича та ін.; ред. кол.: В. І. Балоба та ін.]. – Ужгород, 2000. – 344 с.
7. Гайковський М.І. Хресною дорогою: Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939-1941 та

1944-1946 роках: збірник документів і матеріалів/ упор. Гайковський М.І. – Львів: Місіонер, 2006. – 650 с.

8. Концур-Карабінович Н.М. Греко-католицька церква. Початки підпілля. Монографія – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2011. 220 с. Сергійчук В.І. Десять буремних літ: Західноукраїнські землі України 1944-1953 рр. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1998. – 944 с.

III. Мемуари і спогади

9. Український католицький університет (Львів). Архів Інституту історії Церкви. Спр. № П-1-1 – 109-769 . Інтерв'ю репресованих священників УГКЦ 40– 80-х рр. ХХ ст.

IV. Енциклопедичні та довідкові видання

10. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. // [ред. П. Яроцький]. – К.: Світ Знань, 2001. – Т.4. – 598 с.
11. Культурне життя в Україні. Західні землі. – К.: Наукова думка, 1995. – Т.1.: 1939-1953. – 748 с.
12. Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т.1. – 920 с.
13. Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т.2. – 802 с
14. Мартирологія Українських Церков у чотирьох томах. – Т. 2. Українська католицька церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Тарас Р. Лончина. – Торонто-Балтимор: Смолоскип. – 1985. – 64 с.

V. Монографії і статті

15. Андрухів І. Галицька голгофа: ліквідація УГКЦ на Станіславщині в 1945 – 1961 рр. / Ігор Андрухів. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1997. – 84 с.
16. Андрухів І.О. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944 – 1990 роки. Історико-правовий аналіз / Ігор Олексійович Андрухів. – Івано-Франківськ, [б.в.], 2004. – 344 с.

17. Андрухів І.О. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939-1959): Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І.О.Андрухів, А.Й.Француз. – Рівне-Івано-Франківськ, 2001. – 335 с.
18. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. Суспільнополітичний та політико-правовий аналіз / І.Білас. – К.: Либідь, 1994. Кн.1. – 432 с.
19. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Кн.2: документи і матеріали / І.Г.Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – 456 с.
20. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950) / Б. Боцюрків. – Львів: Вид-во УКУ, 2005. – 268 с.
21. Великий А.Г. З літопису Християнської України. Церковноісторичні радіолекції з Ватикану / А.Г. Великий. – Рим: Вид-во ОО. Василіан, 1977. – Т. ІХ. – 304 с.
22. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс / Віктор Войналович. – К.: Світогляд, 2005. – 741 с.
23. Галян І. М. Психологічні особливості ціннісно-сміслового розвитку майбутніх педагогів : монографія / І. М. Галян, В. Г. Дуб. — Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка ; ТзОВ «Трек ЛТД», 2016. — 192 с.
24. Іванишин В. Українська Церква і процес національного відродження / Василь Іванишин // Пам'ятки України. – Львів: Меморіал, 1990. – С. 23 – 62.
25. Ісіченко І. Історія Христової Церкви в Україні / Ігор Ісіченко. – Х.: Акта, 2003. – 471 с
26. Костельник Г. Чи можливе перетворення уніатської церкви в Західній Україні в автокефальну православну церкву? 10 лютого 1941 р. // Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т.1. – С.125-130.

27. Кость П. Історія Української Церкви / Панас Кость. – Львів: НВТ «Трансінтех», 1992. – 160 с.
28. Марчук В.В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В.В. Марчук. – ІваноФранківськ: Плай, 2004. – 464 с.
29. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви. В двох томах. Т. 1 / За загальною ред. М.Вегеша; авторський колектив: М. М. Вегеш, Н. М. Концур-Карабінович, В. В. Марчук, М. М. Палінчак; передмова В. В. Гудзя, О. М. Ситника. Ужгород, 2022. 392 с.
30. Панченко П.П. Релігійні конфесії в Україні (40-і – початок 90-х рр.) / П.П. Панченко. – К.: [б.в.], 1993. – 49 с.
31. Панченко П.П. Релігійні конфесії в Україні в контексті історизму / П.П. Панченко. – К.: Укр. Центр духовної культури, 2003. – 100 с.
32. Паславський І. Між Сходом і Заходом. Нарис з культурнополітичної історії української церкви / Іван Паславський. – Львів: Вид-во «Стрім», 1994. – 144 с.
33. Пащенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів) / Володимир Пащенко. – Полтава: Вид-во ТОВ «АСМІ», 2002. – 615 с.
34. Пекар А. Нарис історії Церкви Закарпаття / А. Пекар // Записки ЧСВВ / Ред. Атанасій Великий. – Рим: Вид-во ОО ЧСВВ, 1967. – Серія II. – Секція I. – Т. 1. – 241 с.
35. Радчук Г. К. Смысловитрна активність як чинник аксіогенезу особистості в контексті засвоєння соціального досвіду в сучасній освіті / Г. К. Радчук // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; [за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої]. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. — Вип. 15. — С. 256—262.

- 36.Роод Вим. Рим и Москва: Отношения между Святым Престолом и Россией (Советским Союзом в период от Октябрьской революции 1917 г. до 1 декабря 1989 г.) / Вим Роод. – Львів: Свічадо, 1995. – 279 с.
- 37.Росович В. З хрестом чи з ножем? / В.Росович // Вільна Україна. – 1945.
- 38.Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20-ті – 40-ві роки ХХ ст.) / О.С. Рубльов, Ю.А. Черченко // Український історичний журнал. – К.: Наук. думка, 1991. – №7(364). – С. 17 – 28.
- 39.Сергійчук В.І. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / В.І.Сергійчук. – К.: Дніпро, 2001. – 492 с .
- 40.Сердюк Н. Репресії органів НКВС-НКДБ щодо УГКЦ / Н. Сердюк // Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т.1. – С.5-56.
- 41.Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. – 500 с.
- 42.Стоцький Я. Держава і релігії в західних областях України 1944-1964рр.: Конфесійні трансформації в контексті державної політики 1944-1946 р. – К., 2008. – 510 с.
- 43.Шевченко Л.А. Культурно-ідеологічні процеси в Україні у 40 – 50-х рр. / Л.А. Шевченко // Український історичний журнал. – 1992. – Вип. 7 – 8(376 – 377). – С. 39 – 48.

VI. Підручники, посібники, навчально-методичні матеріали

44. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України: підручник. Харків: Ранок, 2018. – 240 с.
- 45.Степаненко І. В. Формування комунікативно-прагматичної аксіологічної компетентності як фактор подолання ціннісних розколів в Україні: стратегічні орієнтири освіти для демократизації суспільства. Постметодика. 2013. № 5 (114). С. 10–15. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/9929/1/%D0%9F%D0%9C%20%E2%84%965%20\(201](https://lib.iitta.gov.ua/9929/1/%D0%9F%D0%9C%20%E2%84%965%20(201)

3)2030.12.2014%20%D0%98%

D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B0.pdf

46. Федчиняк, А. О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті [Текст] / А. О. Федчиняк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний університет імені А. С. Макаренка ; редкол.: А. А. Сбруєва, Дж. Бішоп, О. В. Єременко та ін. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – № 1 (27). – С. 190–198.
47. Фрейман Г. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії України в 11 класі/Г. Фрейман // Історія в школах України, 2007. т.№ 6.- С.13-14.

VII. Автореферат дисертації

48. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2008. 23 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект уроку

Тема. Львівський псевдо-собор у 1946р. Ліквідація УГКЦ у 1946–1949 рр.

Мета:

- проаналізувати дії радянської влади щодо УГКЦ;
- охарактеризувати керівників УГКЦ;
- розвивати увагу, пам'ять, мислення, вміння аналізувати та робити висновки;
- удосконалювати навички роботи в парах, малих групах, вміння працювати з текстом підручника та Інтернет-ресурсами;
- формувати повагу до історичного минулого України.

Очікувані результати.

Після уроку учні/учениці зможуть:

- *називати дати та події, пов'язані з темою;*
- *висловлювати власну думку щодо діяльності митрополита А. Шептицького;*
- *застосовувати та пояснювати на прикладах поняття та терміни;*
- *характеризувати керівників УГКЦ;*
- *аналізувати дії радянської влади щодо УГКЦ.*

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник, карти, відеоматеріали, Інтернет-ресурси, роздатковий матеріал.

Хід уроку

Дозування часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
2 хв.	I. Організаційний момент	Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Організація уваги учнів:		
6 хв.	II. Перевірка домашнього завдання Актуалізація опорних знань.	Історичний диктант. 1) Який регіон України опинився у найгіршому становищі після Другої світової війни? (<i>західний</i>)		

		<p>2) Що посилювало гнітючі настрої регіону від повоєнної руїни? <i>(політика радянізації)</i></p> <p>3) Що стало на заваді політиці радянізації? <i>(визвольний рух)</i></p> <p>4) Що називають «глухим» спротивом? <i>(саботаж)</i></p> <p>5) Унаслідок чого відбулися істотні зміни в національному складі регіону? <i>(трудової експансії)</i></p> <p>6) Коли вийшла ухвала ухвалу «Про заходи по відбудові та подальшому розвитку господарства Львівської, Станіславської, Дрогобицької, Тернопільської, Волинської, Чернівецької областей на 1945 р.»? <i>(у травні 1945 р.)</i></p> <p>7) Який газогін став першим найбільшим у Європі та СРСР? <i>(Дашава-Київ)</i></p> <p>8) Коли у Львівсько-Волинському кам'яновугільному басейні розпочалося будівництво шахт? <i>(1949 р.)</i></p> <p>9) Яке родовище було відкрито у 1950 р.? <i>(Роздольське родовище сірки)</i></p> <p>10) Де з'явився цементний завод? <i>(у Миколаєві)</i></p> <p>11) Коли розпочався курс на суцільну колективізацію господарств регіону? <i>(1948 р.)</i></p> <p>12) Який характер мала колективізація сільського господарства у західних областях УРСР? <i>(репресивний)</i></p>		
4 хв.	III Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення	1. Ребус. 	- Розшифруйте ребус.	

	теми та мети уроку.	<p>2. СЕНКАН. Алгоритм складання сенкану:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тема (іменник) • Опис (прикметник, 2 слова) • Дія (дієслово, 3 слова) • Ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного (4 слова). • Перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок, 1 слово). 	- Створіть сенкан до слова-відгадки	
23 хв.	IV Вивчення нового матеріалу.	<p>1. Вибіркове читання</p> 	<p>-Зачитайте речення, якому відповідає зображення. -Розташуйте їх у правильній послідовності та перекажіть текст. -Продовжте речення.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Необхідність ліквідації УГКЦ радянська влада вбачала у... • Процес ліквідації УГКЦ став більш реальним унаслідок... • Після відмови духовенства та вірян УГКЦ... • Наступника митрополита Шептицького спіткав... • Для населення 	

2. Перегляд відеоролику.

– Перегляньте відеоролик.

https://www.youtube.com/watch?v=R_N6kBRvzSg

ліквідація УГКЦ мала виглядати як...

- Унаслідок псевдо собору у Львові...

-Складіть запитання до прочитаного, що будуть починатися словами «Для чого?», «Чому?», «Як?».

Охарактеризуй внесок митрополита Шептицького в українську історію.

Скільки років прожив Йосип Сліпий? (1892 – 1984 рр.; 92 роки)

На чому наполягав Йосип Сліпий? (на створенні українського патріархату)

Як до цього поставився Папа Павло VI? (Зробив кардиналом, надав усі почесні, але відмовив у створенні патріархату)

Чим Папа аргументував

		<p>3. Робота в малих групах. 1-ша група http://www.territoryterror.org.ua/uk/history/1945-1953/ugcc-liquidation/</p> <p>-Про що звітував митрополит А. Шептицький Ватикану? -Що завадило остаточній ліквідації УГКЦ? (<i>початок війни на Східному фронті</i>) -З якою метою Йосип Сліпий відправив делегацію до Москви у 1944 р.? -З чим пов'язують цілеспрямований наступ на УГКЦ? (<i>з появою 8 квітня 1945 р. у газеті "Вільна Україна" статті "З хрестом чи мечем" під псевдонімом В. Росовича. У ній УГКЦ звинувачувалась у співпраці з німцями і зв'язках з ОУН</i>) -Як діяла спеціальна «ініціативна група»? -Доведіть або спростуйте твердження, що собор у Львові був протиправним.</p> <p>2-га група http://territoryterror.org.ua/uk/history/1945-1953/ugcc-liquidation/chronology/</p> <p>-Які заходи були здійснені А. Шептицьким у 1939 – 1941 рр.? -Що сталося у лютому 1944 р.? (<i>Собор засудив діяльність Ватикану та УГКЦ</i>) -На що була спрямована стаття, що вийшла 8 квітня 1945 р.? (<i>у львівській газеті «Вільна Україна» з'явилася стаття В. Росовича «З хрестом чи мечем», спрямована проти митрополита А. Шептицького і УГКЦ.</i>)</p>	<p>відмову? -Проаналізуйте цитату Йосипа Сліпого. -Перейдіть за покликанням. Опрацюйте відповідний матеріал та виконайте завдання. -Складіть стислий план до прочитаного. – Перекажіть текст за запитаннями.</p>	
--	--	---	---	--

		<p>-К оли та ким було повідомлено про завершення ліквідації УГКЦ? (<i>24 вересня 1949 – Й. Сталіна повідомили про завершення ліквідації Унії в УРСР</i>)</p> <p>- Яке звернення Й. Сліпого було поширене серед українців? (<i>січень 1954 – митрополит Й. Сліпий написав в ув'язненні Різдвяне послання, яке згодом поширили серед віруючих в Україні</i>) 3-тя група http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Slipyj_J</p> <p>-Як пройшли юні роки митрополита?</p> <p>-Чим займався у роки Другої світової війни?</p> <p>-За що був заарештований? 4-та група http://news.ugcc.ua/articles/lv%D1%96vskiy_psevdosobor_1946_roku_76087.html</p> <p>-Чому Собор у Львові не став канонічним?</p> <p>-З чим пов'язують відсутність фотографій з Львівського собору?</p> <p>-Які рішення були прийняті на соборі в перший день його роботи? (<i>анулювати постанови Берестейської унії з 1596 р., відірватись від римської (папської) Церкви,</i></p>	
--	--	--	--

		<p>повернутися до прадідівської православної віри та возз'єднатися з Всеросійською Православною Церквою в Радянському Союзі)</p> <p>Чим ознаменували «возз'єднання»? (подарував до храму Св. Юра ікону Богородиці з Києво-Печерської лаври)</p>		
5 хв.	<p>V Узагальнення й систематизація знань.</p>	<p>1. Вправа «Новий сценарій».</p> <p>2. Робота в парах. Опрацюйте фрагмент джерела в підручнику.</p>	<p>– Відчуйте себе сценаристами та продовжте речення: «Якщо б у 1945 р. духовенство погодилося на пропозицію радянської влади...»</p> <p>Поміркуйте, чому організаторам акції з ліквідації УГКЦ було важливо схилити духівництво до співпраці з НКВС. Наведіть факти, які свідчать, що одним з механізмів радянської західноукраїнських земель була деморалізація суспільства.</p>	
	<p>VI Підсумки</p>	<p>1. Вправа «Анкета»</p>		

4 хв.	уроку.	<p>На уроці я працював Своєю працею на уроці я Урок для мене видався За урок я Мій настрій Матеріал уроку для мене був Домашнє завдання мені здається</p>	<p>Активно/пасивно Задоволений/незадоволений Коротким/довгим Стомився/не стомився Зрозумілий/незрозумілий Корисний/некорисний Цікавий/нудний Легкий/важкий Цікавий/нецікавий</p>		
1 хв.	VII Домашнє заняття.		Опрацювати матеріал підручника		